సావిత్రీసత్యవతీయము

ఐదంకముల నాటకము

గ్రంథకర్త:

కుంటముక్కల వేంకట జానకీరామశర్మ

*

విరోధిసంక్రాంతి 1950

*

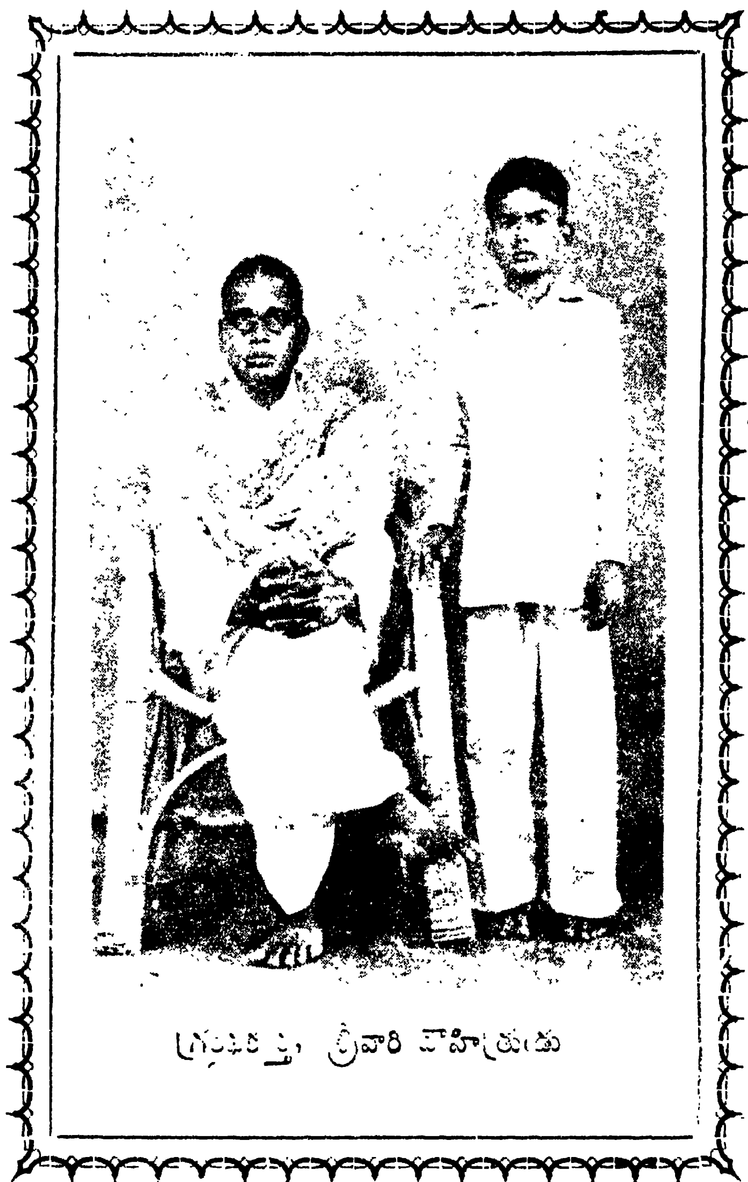
జానకిరాం ప్రెస్, తెనాలి

*

ప్రథమ ముద్రణము 1000 ప్రతులు

*

మూల్యము రు 1-8-0

గ్రంథకర్త శ్రీవారి దౌహిత్రుడు

అంకితము

క॥ జనకుఁడు లక్ష్మీకాంతము
జనయిత్రియు, నాంచెమాంబ, సంతసమంద
స్మనుకొని, ఈ నాటకమును
అనురక్తిని, వారికిడుదు, సంకేతమేమున్.

గురుస్తుతి

సీ॥ శ్రీగౌతమసగోత్ర శిష్టవంశీలుండు
వేంకయ్య సచివుఁడే పిఱతాత
శాంతస్వభావుండు సజ్జనమాన్యుండు
అప్పయ్యమంత్రి యేయనఘు తండ్రి
స్థిరతరసుతకీర్తి శ్రీరామయామాత్య
పుత్రకాంశుఁడే ధీరు సోదరుండు
జానకీరామయ్య శ్రీనివాస జనార్ద
నాహ్వయులే మేటి యనుఁగు సుతులు

గీ॥ మాచమయు సుబ్బమయు మల్లమయును రత్న
మ హనుమాయమ్మలేవురే మంత్రిసుతలు
ఆదిలక్ష్మమ్మ సాధ్వియే యనఘుగృహిణి
యట్టి ఘంటముక్కల సువంశాబ్ధిసోము
మజ్జనకు లక్ష్మీకాంతయామాత్యుఁ దలఁతు.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త.

ప్రశంస

సీ. ఆస్థానకవులయుం దగ్రగణ్యులటంచుఁ
పేరొందినార లాత్త్వేలవారు
కదనరంగములందు ఖడ్గనైపుణ్యంబు
వెలయించినార లాత్త్వేలవారు
మంత్రులై రేఁడుల మన్ననలంబొంది
వెలుఁగొందినార లాత్త్వేలవారు
క్షేత్రపతులఁ బ్రోవ దేవళాలను మాన్చి
విలసిల్లినార లాత్త్వేలవారు

ఆ. వివిధ విద్యాప్రవీణు లాత్త్వేలవారు
వేదవేదాంగవేత్త లాత్త్వేలవారు
విపుల విత్తాన్నదాత లాత్త్వేలవారు
విబుధ జనవందనీయు లాత్త్వేలవారు.

గీ. అట్టి లాత్త్వేలవారింట నవతరించి
మంచివాఁడను ఖ్యాతినార్జించి యెంతొ
పూజ్యతను గాంచినావయ్య! పోచిరాజ
పుండరీకాక్షయామాత్య! బుధ విధేయ!

గీ. ధర్మకృత్యములందు నీసహాయకులు విహితులు
రామకోటయ్య, చలపతిరావు లమర
లోకమున కేఁగిన వెనుక నాకు నీవు
కుడిభుజంబయి మెలఁగుట కూర్మిగాదె.

గీ. బ్రహ్మ 'దీర్ఘాయు' వనుచు దీవనలువలుక
సత్కవిబృందారకులు 'తథాస్తు' ని వచింప
జగము వేలుఁడు శ్రీరామచంద్రమూర్తి
సకల సౌభాగ్యములొసంగి సాఁకుఁగాత!

ఇట్లు
గ్రంథకర్త

విజ్ఞప్తి

చదువరులారా! నేనీ "సావిత్రీసత్యవంతీయ" మను నాటకమును సుమారిప్పటికి ముప్పదియాఱు సంవత్సరముల క్రిందట మా గ్రామములోని శ్రీ చెన్నమల్లేశ్వర నాటకసమాజమువారు ఏదేని నొక నాటకమును వ్రాయవలసినదని నన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱప వారల యభిప్రాయప్రకారము గ్రంథము వ్రాయ మొదలిడి కొలఁది కాలములో ముగించితిని.

తదుపరి పైసమాజమువారు నాటకములు ప్రదర్శించుట మానుకొనుటచేతను, మఱికొన్ని కారణములచేతను నేనీ గ్రంథమును ముద్రణ కీయఁజాలనైతిని.

అప్పటినుండియుఁ గొందఱు బాల్యమిత్రులదేపనిగాఁ బుస్తకమును ముద్రింపింపవలసినదని కోరుచుండుటచే నిప్పటికైనను ముద్రింపించుటకు బుద్ధిశక్తులొసంగినది "శ్రీ చెన్నమల్లేశ్వరస్వామి" వారి కృపయే కాని వేఱొండు కాదని నా దృఢవిశ్వాసము.

పరిష్కర్తలగు "అష్టావధాని" బ్రహ్మశ్రీ చిల్లర వేంకటేశ్వరకవిగారికిని, వయోవృద్ధులయ్యును శ్రద్ధవహించి పీఠిక నువ్రాసి దయచేసిన "అభినవ తిక్కయజ్వ, కవిశేఖర, సహజ పాండిత్య" బ్రహ్మశ్రీ వఝ్ఝు సూర్యనారాయణగారికిని, దయతో సదభిప్రాయము లొసంగిన "ఉభయభాషాప్రవీణ" ప్రతాప రామకోటయ్యగారికిని, "సంస్కృతాంధ్రభాషా పారంగతులు" బ్రహ్మశ్రీ మూలుపూరు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికిని, "కవిభూషణ, కవితాప్రవీణ, శతావధాని, జ్యోతిర్విద్యా విశారద" బ్రహ్మశ్రీ ముదిగొండ జ్వాలాపతిలింగశాస్త్రి అయ్యవార్లంగారికిని, "మధురకవి" శ్రీ ఏలేశ్వరాచార్యులుగారికిని నా కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనశతంబులు.

ఇట్లు

బుధవిధేయుఁడు

గ్రంథకర్త.

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రలు

పురుషులు

అశ్వపతి	మద్రదేశాధీశ్వరుఁడు
జయశీలుఁడు	అశ్వపతిమంత్రి
ద్యుమత్సేనుఁడు	సాళ్వదేశాధిపతి
సుబుద్ధి	ద్యుమత్సేనునిమంత్రి
సత్యవంతుఁడు	కథానాయకుఁడు
నారదుఁడు	దేవఋషి
వినమ్రుఁడు	వృద్ధతాపసి
మాధవుఁడు	విద్యార్థులు
కేశవుఁడు	విద్యార్థులు
భద్రుఁడు	భటుఁడు
యముఁడు	ప్రేతలోకాధిపతి
చిత్రగుప్తుఁడు	యమునియొద్ద లెక్కలువ్రాయువాఁడు
కింకరులు	యమభటులు
జీవుఁడు	ప్రేత
ధర్ముఁడు	ధర్మఫలమునుబోధించువాఁడు

స్త్రీలు

మాళవి	అశ్వపతిభార్య
సావిత్రి	కథానాయకి
భానుమతి	ద్యుమత్సేనునిభార్య
మనోరంజని	సావిత్రిచెలికత్తె

పీఠిక

భారతారణ్య పర్వాంతర్గత, మహాపతివ్రతామతల్లి సావిత్రీచారిత్రమును, లోకోపకారముగాఁ బ్రకటింపఁదలఁచి పద్యగద్యరూపమున, మృదుమధుర పదలాలిత్యముగా నాటకశైలినిగుంటూరుమండలాంతర తెనాలితాలూకా పెనుగుదురుపాటిగ్రామవాస్తవ్యులు, కంటముక్కుల వంశపయఃపారావారరాకాసుధాకరులు, గౌతమసగోత్రాపస్తంబసూత్రాదిమాంబాలక్ష్మీకాంతయామాత్యాగ్రనందన, వేంకటజానకీరామశర్మాభిధానులు "సావిత్రీసత్యవంతీయ" మనుపేరుతో రచించిరి.

ఇట్టినాటకములు పూర్వము కాళిదాసాది సంస్కృతమహాకవులే రచించియుండిరి. ఇప్పుడాంధ్రకవులును విరచించియుండిరి. విరచించుచుండిరి. విరచింపనుండిరి. ఈ నాటకమునం దుపమానోపమేయములు, భావప్రకటన కథానుసంధానము పాత్ర పోషణ మొదలగునవి ప్రశంసార్హములు. గ్రంథ విస్తరభీతిచే నుదాహరణములు విడువఁబడినవి. ఇప్పటి నవనాగరికులకు నాటకములపై నభిలాషమెండు.

కావుననే యిమ్మహామహుండును మహోపకారమనిభావించి స్త్రీపురుషులకు జ్ఞానోపదేశము చేయఁదలంచి మహాపతివ్రతాచూడామణి సావిత్రియొక్కయు, సత్యసంధుండగు సత్యవంతునియొక్కయు, పుణ్యకథావిశేషమును నాటకరూపమున విరచించి ప్రకటించిరి. దీని ధర్మజ్ఞానవిద్యాభిలాషులెల్లరుఁ జదివి నాటకశాలలలో సర్వజనులకుఁ బ్రదర్శింపఁజేసి యానందమును గూర్తురుగాక.

ధూళిపూడి
2-1-50

ఇట్లు
అభినవతిక్కయజ్వ, కవిశేఖర, సహజ పాండిత్య
వఝ్ఝు సూర్యనారాయణ

అభిప్రాయములు

బ్రహ్మశ్రీ, కుంటముక్కల వేంకట జానకీరామశర్మ గారి దివ్యసమ్ముఖమునకు — నమస్కారములు.

అయ్యా!

తమరు దయతో నంపిన సావిత్రీసత్యవంతీయ నాటకమాములాగ్రముగ బరిష్కరించు భాగ్యము నాకులభింపఁ జేసినందులకు దమకు ధన్యవాదములు.

శైలి గంగాస్రవంతిఁబోలి స్వచ్ఛమై ధారాళమైయున్నది. రసవంతమగు కొన్నిపట్టులఁ బిన్నప్రయోగాల్కకుఁడ సైతిని. నాట్యమండలులవారును, ప్రభుత్వమువారును దమ యీగ్రంథము నాదరించి ప్రోత్సాహ మిత్తురని భావించెదను.

ఇట్లు
తమవిధేయుఁడు
చిల్లర వేంకటేశ్వరకవి.
అష్టావధాని

నిడమానూరు
కృష్ణాజిల్లా
1-1-50

బ్రహ్మశ్రీ, కుంటముక్కల వేంకట జానకీరామశర్మగారిచే రచింపబడిన సావిత్రీసత్యవంతీయ నాటకమునుచూచితి. ఏమాత్రముకుంటువడనిశైలియు, క్రొత్తపుదులు పెట్టుకొనుచు భావపరంపరలు గలిగి మిగులహృద్యముగానున్నది.

ప్రజాసామాన్యమున మిక్కిలివాడుకయందున్న ఇట్టితివృత్తములను దృశ్యకావ్యములుగా చిత్రించునపుడు కవిశ్లాఘ్యత మిపులగొప్పది; పాత్రపోషణ, రసపోషణ, సందర్భశుద్ధిలోనగువానిపై గ్రంథకర్త ప్రత్యేకశ్రద్ధవహించవలయుననుట ఈకవిగారు గమనించియేయున్నారు. కవిగారీరీతిగనే భాషాసేవచేయుచుందురుగాక.

ఉభయభాషాప్రవీణ
ప్రతాప రామకోటయ్య
P.O.L

మోదుకూరు
7-1-50

సకల సాధ్వీమతల్లియగు సావిత్రీదేవి చారిత్రము లోకశాస్త్ర విదితమై సాధుజన సమాదరణీయముగా నున్నదిగదా! పాతివ్రత్యమును పారమహంస్యమును ఒక్కటియే అను సుజనసూక్తికి లక్ష్యమై "అవశ్య మనుభోక్తవ్య" మను ప్రారబ్ధమును నిర్జించి సర్వాభయదమైన మృత్యువునం దభయము నొందిన ఈదేవిమాహాత్మ్యము వాఙ్మనసాతీతము.

ఇట్టి పవిత్రచారిత్రమును సర్వజన హృదయంగమ మగు నాటకశైలిని రచించుట ఉభయతారకముగాన సార్థకమనుటకు సంశయములేదు.

గుంటూరు మండలాంతర్వర్తి, తెనాలితాలూకా, పెనుగుదురు పాటి గ్రామవాస్తవ్యులును, కుంటముక్కల శుభవంశమణి దీపాయమానులును, ఐన బ్రహ్మశ్రీ వేంకట జానకీరామశర్మ గారీ సావిత్రీ సత్యవంతీయ నాటకరాజమును లోకోపకారార్థము రచించిరి.

ప్రసాదాది గుణములుకలిగి మృదుమధురశైలి నొప్పుచున్న యీకవిచంద్రుని కవితామృతమును కొంత ఆస్వాదించి పరమానంద భరితుండనైతిని. అపిగీత నీతిబోధకమగు నీనాటకములోని మధువు లాస్వాదించిన గుణగ్రాహులు కళ్యాణభాజనులు కాకపోరు.

సత్యదేవతానుగ్రహమున సావిత్రీసత్యవంతులవలె ఏతత్కవితా కవిశేఖరులాచంద్ర తారకముగ సుఖింతురుగాక.

అనంతవరము
10-1-1950

మూలుపూరు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

బ్రహ్మశ్రీ, కుంటముక్కల వేంకట జానకీరామశర్మకవిగారు నాకు పూర్వపరిచయులు. వారికి నాయందు విశ్వాసముకలుగుటకు కారణము శ్రీ జానకీరాం ప్రెస్ వారు. శ్రీ కవిగారునన్నుఁదొలుదొల్త యిదియేచూచుట. వారి యీ "సావిత్రీసత్యవంతీయ" మనునాటకమును నాకొసంగి దీనిని మీ రామూలాగ్రముగాఁజూచి, మీ యభిప్రాయము నొసంగుడనియనుటచే, నేనీ నాటకమును నాంది మొదలు గద్యాంతము వఱకు శ్రద్ధగావింటిని.

పండితులుదోషజ్ఞులనుట సర్వసామాన్య విషయముగాఁద్రోచి వుచ్చి యీనాటకమునందు నన్నానందింపంజేసిన విషయములను బ్రశంసించుచున్నాను. కవిత్వము వెతకి తెచ్చియతికికొనినట్లు లేక ధారాళముగా నున్నది. పాత్రౌచిత్యము చక్కఁగా గమనించి వ్రాయఁబడియున్నది. సావిత్రికి తల్లిదండ్రులు, అత్తవారింటనుండు ధర్మములనుపదేశించునపుడు లోకసామాన్యధర్మము వ్యక్తీకరింపఁబడుచున్నది.

భూలోకమునకు యమలోకమునకు సరిహద్దునిర్ణయము, యమ ధర్మరాజుచేఁజెప్పించునప్పుడును, యమభటులచేఁబట్టుకొనఁబడిన యొక జీవిప్రక్కలో త్రాఁచుపాము నిగోడునకు బోధించునప్పుడును, లమవంశ పరంపరాసహజసిద్ధమగు కఠిణీకములోనిఘాటుతనము వెలునరింపఁబడుచున్నది.

యమధర్మరాజుముందు యమభటులు వేరువేరుగా ననేకజీవులనుతోడ్కొనివచ్చినప్పుడు చిత్రగుప్తునిచే వారివారి పాతకములు నిర్ణయింపఁబడి, వానికిఁదగినశిక్షలను యముఁడు విధించునప్పటిఘట్టము సహజముగా భారతీయమతధర్మములను బోధించుటయేగాక యధర్మములాచరించువెడఁగలిగెడు నరకబాధలవలని భయమునుసూచించుచున్నది.

సావిత్రి యమునితోఁజెప్పినఁ బతివ్రతాగాథలు స్త్రీలకు నీతి నుపదేశించుచున్నవి. కాన యీ నాటకమువ్రాసినకవిగారు ఆంధ్రదేశ

మునకు నైతిక సాహాయ్యమొనరింపఁజాలిరి. వీరు యీనాటకమును చాలా చిన్నతనములో వ్రాసితిమని చెప్పియుండిరి. నేఁడువీరితోఁ బాటు కవితా కన్యయు ప్రౌఢయైయుండును. కాన చక్కని నాటకములను వ్రాసి భాషాసేవయొనర్చి, ఆంధ్రజనస్తుతి పాత్రులగుదురుగాత! వీరు యీ నాటకమున పలుమారు ప్రాసంగికవశముగాఁ బేర్కొనినపరమేశ్వరుఁడు వీరికి దీర్ఘాయురారోగ్యకీర్తులనొసంగి రక్షించుగాత!

స్వస్తి శ్రీ

ఈమని
తెనాలితాలూకా
ది 11-1-50

ఇట్లు,
కవిభూషణ, కవిత్వప్రవీణ, శతావధాని, జ్యోతిర్విద్యావిశారద.
ముదిగొండజ్వాలాపతిలింగశాస్త్రిఅయ్యవారు

కవిత నావిష్కరింపఁజేయుట ఒక సుకృత విశేషమందును. అందును గద్య పద్యరచనలకన్న నాటకములరచించుపట్ల కవిఅపూర్వ భావవిస్ఫారిష్టతను రూపొందించును. నటకుఁడుకానివాఁడు నాటకము రచింపఁజాలఁడు.

ఈ సావిత్రిసత్యవంతీయమునురచించిన మన్మిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కుంటముక్కల వేంకటజానకీరామశర్మగారు నటకుఁడా యనియందు రేమో? కాదు - అని నేనే చెప్పుచున్నాను. మఱి స్వవచోవిఘాత మగుటలేదా! యనిబల్కకుఁడు. సమాధానమిది.

జగన్నాటకమున తా ధరించినపాత్రలో ధర్మాధర్మముల - యుక్తాయుక్తముల - న్యాయాన్యాయముల సమాలోచించుకొనుచు అడుగడుగున తన యుజ్వలభావప్రకటనచేయుచు జీవితమును గడపుచున్నకవి.

తాను సముపార్జించిన స్వానుభవవిశేషంబులను సావిత్రీసత్యవంతుల పాత్రలలోనిమిడ్చి చూపించిన సన్నివేశకల్పనలు - మధురభావములు - ధర్మనిరూపణములు హృద్యములు.

తపోవనమునసత్యవంతునెడసావిత్రితొలివీక్షణములోని మధురిమమునను - తా వలచిన కడుపేదనుగని చేపట్టుపట్ల సావిత్రి తలిదండ్రుల యనుమతిబడయు భావనిష్ఠను - భర్తృజీవములు తెచ్చికొనుటకు యమునితోడి వాదప్రతివాదముల సల్పుతావునను - అశ్వపతి ద్యుమత్సేనరాజగౌరవలాంఛనములు నెరకొనుసంభాషణములను కవికలము తాండవించినదనుటకెట్టిసందియమును లేదు.

ధర్మోపదిష్టములగు గద్యపద్యకావ్యముల గూడ నీ కవిచే వ్రాయించుటకు పరమేశ్వరుడు వీరికిప్రసన్నుడగుగాక యని నా యభీష్టము.

మధురకవి

తెనాలి
12-1-50

ప లే శ్వ రా చా ర్యు లు
విశ్వజ్ఞమండలి

ఓమ్

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

సావిత్రీ సత్యవంతీయము

నాంది

మ. తన రాజ్యంబు రిపుల్హరించినను నిందావాక్యముల్పల్కుచు
న్నను గష్టంబులు వెంబడించినను నానా ప్రాణివర్గంబుల
న్గని మాయావృత మీ ప్రపంచమనుచు న్భావించి సత్యంబు ద
ప్పని రాజన్యకుమారు నోమిన తపఃప్రావీణ్యమేలు న్విమున్.

గీ. జనపదంబులఁ బెడఁబాసి వనములందుఁ
బరమనిష్ఠాగరిష్ఠలఁ బ్రబలియుండు
భక్తసంచయ రక్షణ భర్తయైన
నరహరిమె ప్రోచుఁగాత మీ నర్తకులను.

(సూత్రధారుఁడు నాంద్యంతమునఁ దెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర:- ప్రేయసీ! నీ యలంకారము పూర్తియైనచో నొకమాటిటు రమ్ము

నటి:- (ప్రవేశించి) మనోహరా! ఇదే వచ్చితి. [నమస్కరించును]

సూత్ర:- ఆహా! ఏమి యీ శృంగారము!

గీ. ఉల్లిపొరవంటి హొంబట్టు వల్లెవాటుఁ
బసిఁడిహారంబు లటులిటుఁ బడుచునుంటఁ
గంటి నుద్వాహవేళ నో కాంత! మరలఁ
గాంచితిని నేఁడు కన్నుల కఱవుదీఱ.

నటి:- ఆ విషయం బటుండనిండు. ప్రస్తుతము నన్ను రమ్మనిన కార
ణముఁ దెలుప వేఁడెద.

సూత్ర:- ఏమీ! కారణమెఱుంగవా? అట్లయిన వినుము.

చ. సరసులు పండితోత్తములు సత్కవివర్యులు నాటకప్రియు
ల్వాసులు దీర్చియుండిరదె! వారలఁ గంటివె? తోయజాక్షి! ఈ
పరిభవనంబున న్గలుగువారల వాంఛితమేమొకో యటం
చరయుటకై యిటు [illegible] మీ వెల్లడింగతే!

నటి:- నాథా! నన్నడిగెద వేల!

గీ. ఎల్లకార్యంబులను నిర్వహించుకొనుచుఁ
బదములంజుట్టి యేద్చు నర్భకులతోడ
క్షణము తీఱిక లేకింట సంచరించు
నింతులకు నన్యవిషయంబు లేమిపట్టు.

సూత్ర:- సఖీ! ఇంచుకయైనను విచారింపలేక పోయితివే! సభాస్తారులు మనమిచటఁ బ్రదర్శింపఁబోవు రూపకనామ మెద్దియో వినఁ గుతూహలులై యున్నారు గదా!

నటి:- అది యెద్దియో నేనును వినఁగుతూహలినై యున్నదాన.

సూత్ర:- (ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) ఏమీ! అదియు నెఱుంగవా!

గీ. కులటలకునెల్ల పతిభక్తిఁ గలుగఁ జేయుఁ
జెనటులకునెల్ల గురుపూజఁజేయఁ గఱపు
నెల్లజగముల కానందమిచ్చుచుండు
నిద్ధ సావిత్రి సత్యవంతీయ మబల.

నటి:- అద్దానిని రచించిన కవి యెవరు?

సూత్ర:- కవితో నేమి ప్రయోజనము? నాటక గుణాగుణంబులే ప్రధానములు గదా!

నటి:- కాదు! కాదు!! మనమేదేని యొక నాటకమును బ్రదర్శింపఁ బూనినపుడు పురంబుల జనంబులే కవివర్యునిచే రచింపఁబడిన దని యడుగుట సామాన్యమే కదా! అటులనే కవి యెవరో వినఁ గోరెద.

సూత్ర:- సరి! సరి!! నిజమే. ఈ కృతికర్త యెవఁడంటివేని చెప్పెదను వినుము.

గీ. కంటముయ్యూరు వంశాబ్ధి కుముదహితుఁడు
గౌతమస గోత్రుఁడు నియోగికర్ణ్మరుండు
నాదెమాంబ లక్ష్మీకాంతయుల సుతుండు
ప్రథిత వేంకటజానకీరామశర్మ.

కాంతామణీ! ఇప్పటికే కాలవిలంబమును గూర్చి సభాసదులొండురులతో ముచ్చటించుకొనుచున్నారు. మన మిఁక భావికర్తవ్యంబునకుఁ ద్వరపడుదము రమ్మా.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.) [ఇది ప్రస్తావన]

శ్రీరస్తు

సావిత్రీ సత్యవంతీయము

ప్రథమాంకము

(సావిత్రియుఁ, జెలికత్తెయగు మనోరంజనియు నిజపురము నకుఁ బరిసరమున నున్న తపోవనములోనికిఁ బ్రవేశింతురు.)

సావి:- మనోరంజనీ! వనం బెంత యానందాతిశయముల నుప్పారు చున్నదో చూచితివా!

చ. సకల లతావిశేషములు చక్కని సద్మములో యనంగ, వా
నికినిడు రంగవల్లికల నేర్పును జూపెడు రంగులో యనఁగ
వికచసుమంబులల్లవె, నవీనపుఁ బాటలనేర్చుచున్నవా
శుకపికలోకమో యనఁగ సొంపు వహించె వనంబుఁ గాంచితే!

మఱియు,

సీ. పల్లెఁ బట్టణమును బాసి జపముఁ జేయు
తపసుల కిరవైన ధామమొద్ది!
దొంగతనము సేసి దొరలకుఁ జిక్కని
పాటచ్చరులకు నివాసమొద్ది!
మృధఁ బరాజితులయ్యుఁ బృథ్వీరమణు లాలి
బిడ్డలతోఁ జేరు విశ్వమొద్ది?
జంతుజాలములెల్ల సహజవిరోధముల్
తీఱిచరించు ప్రదేశమొద్ది!
గీ. ఓషధీతతిఁ జిక్కంట నొప్పునెద్ది!
భూరిసంపదలిచ్చెడు భూమియొద్ది!

సకలజనులను గాపాడు సరణియొద్ది!
యనిన మనమిప్పుడున్న యీ వనముగాదె!

ఇదియునుంగాక, సకలకుసుమ పరిమళాభిరామంబును, సమస్త తరు శోభితంబును, నిఖలపక్షి కోలాహలంబును నయి నేత్రానందకరంబులగు సరోవరంబులును, గలిగి రొప్పారు నీ వన విశేషంబులం గాంచుచున్నది మొదలు, మన నిశాయంబుల మాటయే మఱపునకు వచ్చుచున్నదిగదా!

మనో:- ఇట్టి మహోన్నతభవనంబులం గులఁదూఁగు నీ కురణ్యంబును గాంచినది మొదలు, నీకేకాఁక, నాకును నటులనే, తోఁచు చున్నది.

సావి:- అదిగో! అటుచూడు.

గీ. పావురము డేగయును గూడి పాఱుచుండె,
కోకిలయుఁ గాకమునుగూడి కూయుఁదొడఁగె,
ఖనకమును బిల్లియునుగూడి గంతులిడుచు
నుండె, జాతివిరోధంబు లుడిగి యచట.

మఱియు,

క. మృగయుఁడు హింసింపకయే
ఖగములఁ బరికించుచుండెఁ గడు సద్బుద్ధిన్
బగఁ గొనువారలు లేరీ
జగతిని నిటువంటి సఖ్యసంపద గలదే!

మనో:- అమ్మా! ఋషీశ్వరు సేవించు నిమిత్తమును, వారిచే నిర్వహింపఁబడుచున్న పాఠశాలలోఁ జదువుకొనుటకును, మనము బయలుదేఱితిమే కాని, వృథగా నీ వనంబునఁ గల వినోదంబులఁజూచుచుఁ బ్రొద్దుపుచ్చుకొన వచ్చినవారము కాముగదా!

సావి:- ఔను! కాదన్నవా రెవరు? పోవుదమువద.

(అని కొంచెము నడచి, ఆశ్చర్యము నభినయించుచు)
సెచ్చెలీ! ఆ దివ్యసుందరుని జూచితివే! ఆ హా హా! నే నీ

దినంబున నే పుణ్యాత్ముల మోముఁజూచి బయలుదేఱితినో; లేక, నా పూర్వజన్మసుకృతఫలమే యీరీతి ఫలింపఁజొచ్చెనో కాని, నేఁడు నా మనోరథంబులలో నొకటి మాత్రము, నెఱవేఱఁగలదని నాకుఁ గొంత యాసపై ప్రేమము చున్నయది. ఏమంటివేని ?

సీ. రాకాసుధాకర ప్రభమించు వదనంబు
    గరములమించి చెలఁగు శ్రుతులు
కిసలయంబుల నేలు కెమ్మోవిచందంబు
    కలువలనొంచు మేల్ కనులకీవి
యరవిందములనొంచుఁ గఱసౌష్ఠవంబు స
    చ్చామీకరంబు మైచాయకంబు
బంభరంబులఁదోలు బారు శాంద్రుకచాలు
    దాడిమఁగేరు దంతముల తీరు

గీ. కులుకు బెళుకులు నా నడకల ఘటింప
    విరహిణీస్త్రీల వేఁటాడు వేఁటకాఁడె
    యనఁగ నొప్పెడు యువకుఁడ వనములోన
    మెఱసె నాచక్కఁ దొలకరిమెఱుపు వ్రాలె.

నా కోమలాంగుఁ డెవరో కాని, నే నా దివ్యసుందరుని దర్శించి నది మొదలాతఁడే వరుఁడు కావచ్చునని యించుకంత, యాస వ్రేమము చున్నయది. ఇదియునుంగాక, మన్మథసాయకంబులా హెచ్చుచున్నవి. మనసా చలించుచున్నది. నడచెదనన్నఁ బాదములా తడఁబడు చున్నవి. వీని కంతకుఁ గారకుండతఁడే కావున నాతఁ డటనుండెనేమో యించుక యావలకుం జని పరికించి వచ్చెద. చెలీ! నీ విచటనే యుండుము. [కొంచెము నడచి] ఓ! మన్మథాకారా! సౌందర్యరాశీ!

గీ. దారిఁ గానకయుంటి దైర్యారిసాక్షి
    నొజ్జకడకేఁగు మార్గంబు నూదయాత్మ!

తెలిపి పోఁగదె మొఱలిడు దీనురాలి
రక్షణము సేయు నుండు భద్రంబొకండు.

(చిన్నఁబోయి) ఏమీ నాకీ మనోవ్యాకుల్యము! కన్నేమైనఁ జెదరి యుండెనా! లేక ప్రాయమే నాకిట్టి శోకపాటును గలిగించెనా! ఒకవేళ నీ రెండునుగాదేని మనుష్య సంచారము లేని యీ యరణ్యంబున నెచ్చెలులతోఁ గలిసి మాట్లాడినట్లు మాట్లాడఁ గలుగుట యెట్లు! ఏది యెట్లున్నను ఋషీశ్వరు సేవ కరుగవలయును గదా! నా కంటె ముందు మనోరంజని, పోయియుండదు గదా! ఈ యాలస్యమును గూర్చి ఋషీశ్వరులు నన్నేమైన, ననుగక మానరు. అడిగి నప్పుడు పితృసమానుఁడైన గురువు గారితో నే నీ జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ గొంచమైనను దాఁచక యెఱింగించెద. అందుచేఁ దటఁగాని నా మనస్సందేహము తీఱదు. నా కొఱకు మనోరంజని వేచి యుండునేమో! నే నిప్పుడే యామెను గలిసికొని ఋషిసేవ కరిగెద. (అని వెనుకకుఁ దిరిగి మనోరంజనితో నిష్క్రమించును)

(తెరపడును)

ద్వితీయ రంగము

(అరణ్యము, జితేంద్రియ మహర్షి ఆశ్రమము)

జితే— (తనలో)

ఉ. శ్రీ రమణీమనోహరుఁ డశేషజనంబులఁ బ్రోచుతండ్రి, సం
  సారమహార్ణవోత్తరణ సాధితకర్త, పురందరాది బృం
  దారక కీర్తనీయుఁడు, వదాన్యుఁడు, దారుఁడు, యాతుధాన సం
  హారకుఁ డెల్లవేళల మదాత్మఁ బరీక్ష యొనర్ప వేఁడెదన్.

మఱియు,

సీ. దుర్మార్గ నిరతుల దుండగంబులు వాపి,
  సన్మార్గరతులఁ గాఁ జలుపు నెవఁడు?

ప్రథమాంకము

సకలలోకంబుల సకలభూతంబుల
కాధారమైనట్టి నాద్యుఁడెవఁడు ?
జనపదంబులఁ బాసి జపతపంబులఁజేయు
సంయమీశ్వరులకు సాయమెవఁడు ?
పదునాల్గు భువనంబు లుదరంబున నిమిడ్చి
రాగిమై విలసిల్లు రాజెవండు ?
గీ. ఘోరదానవ చయములఁ గూల్చెనెవ్వఁ
డాదిమ ధ్యాంతరహితుఁడై యలరునెవ్వఁ
డట్టి పరమేశు. మాధవు ననుదినంబు
భక్తిఁ బ్రార్థింతు మదిలోన ముక్తికొఱకు.

బ్రహ్మచర్య, గార్హస్థ్య, వానప్రస్థ, సన్యాసములను, నాలుగాశ్రమములలో, గృహస్థాశ్రమ ముత్తమ మని పెద్దలు వచింతురే కాని, దానికన్న నశేష జనపోషణ ప్రాభవుండును, శిష్టజనరక్షకుండును, దుష్టజనశిక్షకుండునునగు శ్రీమన్నారాయణుని దివ్యచరణారవిందంబులఁ గొనియాడుచు, నెల్లప్పుడు, హరినామస్మరణఁ జేయుచుఁ, గందమూలంబుల భుజించుచు, వనంబులఁ, దపంబాచరించుకొను మాబోఁటి యతీంద్రుల, నష్టైశ్వర్యంబులఁ దులఁదూగు నయ్యింద్రుని సమానులగు వారెల్లరుఁ “ గాషాయ వస్త్రంబులఁ గట్టుకొను వారందఱు యతులేనా ” యని పరిహసింతురే కాని, “ జాతస్య మరణం ధ్రువం” బను నార్యోక్తి నించుకయైనను బాటించు వారొక్కరైనను, లేరు. పోనీ! నా కెందుల కీ గొడవ ? నేఁడింతవఱకు మదీయ శిష్యులలో నెక్కరైనను రాకుండుట కేమిహేతువో తెలియకున్నది. ఎవరు రాకపోయినను సావిత్రి యొక నిముసమైన నింటికడ మసలునది కాదు. ఒకవేళ యౌవనవతి యగుటచే,

క. జననీ జనకులు "పుత్రీ!
చన వల దికమీఁదఁ జదువుఁ జాలింపు" మనన్
మనమునఁ గుందుచునుండెను
జన వంద్యంబయిన కావ్య సంపద కొఱకై.

(అంతఁ బుస్తకములతో మాధవ కేశవులు ప్రవేశింతురు)

మాధ:— క. వందనము తాపసేంద్రా!
వందనము దయాంతరంగ! వరగుణసాంద్రా!
(అని నమస్కరించును)

కేశ:— వందనము గురువరేణ్యా!
వందనము మహానుభావ! వందనమార్యా!
(అని నమస్కరించును)

జితేం:—ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధిరస్తు. శీఘ్రమేవ విద్యా ప్రాప్తిరస్తు.

మాధ } అయ్యా! నేఁడాలస్యముగ వచ్చినందులకు క్షమింపఁ
కేశ } గోరెదము.

జితేం:—(ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) ఏమేమీ! మిమ్ముల క్షమింప వలయునా? మంచిది. సావిత్రి యెక్కడ?

మాధ:—అయ్యా! రాలేదండి.

జితేం:—రాకపోవుటకుఁ గారణమేమైయుండునో, మీకేమైనఁ దెలి యునా!

కేశ } (గడగడ వణఁకుచు) అయ్యా! మాకుఁ దెలియదండి.
మాధ }

జితేం:—మాధవా! ఏదీ! భగవత్ప్రార్థనఁ గానిమ్ము.

మాధ:—

చ. కరముల శంఖచక్రములుఁ గాంచనచేలము తార్క్ష్యవాహనం
బరయఁగ శార్ఙ్గముగ్గలిగి యాజినొనర్చుచు దుష్టశిక్షకై

సరసజనాళి కెల్లరకు సౌఖ్యమొసంగెడు వాఁడెవండొయీ
పరమదయాళునిం గొలుతు భవ్యశుభంబొడఁగూర్ప నిచ్చలున్.

(అంతఁ బుస్తకములతో సావిత్రి ప్రవేశించును.)

సావి:—గురూత్తమా! అభివాదములు.

(అని నమస్కరించును)

జితేం:—ఆయుష్మతీభవ!

సావి:—విబుధాగ్రేసరా! గురువరా!

ఉ. ఉత్తమ కావ్యనాటకము లున్నవి గావున నిచ్చటచ్చట
స్థిరబిర నాల్గు శ్లోకములు పెద్దలు మెచ్చెడి భాతి వల్లనం
గలిపిన సాహితీ గరిమ కల్గ దదెంతటి వారికైననూ
గురువర! చెప్పవే నరునిఁ గూటమి పూర్వక కావ్యసర్గలన్.

జితేం:—అమ్మా! సావిత్రీ! నేఁ డెంత కర్ణానందముగ పచించితివి! ఇప్పటి కెందఱో విద్యార్థులు నా యొద్ద విద్యనభ్యసించిన వారుండిరి; కాని వారిలో నొక్కరినోటనైన నిటువంటి శుభప్రదమైనమాట వచ్చినదే కాదు. ఇదియుగాక, "తినుమన్నఁ బులిమైనను దినదనునట్లు" చదువు చెప్పించెడి వారలుండఁ జదువుకొన నొల్లక, మూలమూలలఁ దూఱి నిరక్షరకుక్షులై చెడిపోవు వారెందఱో కలరు; గాని తుద కా ఫలితము ననుభవింపక తప్పునది కాదు. మఱియుఁ బాఠశాలకుఁ బోవు పిల్లకాయల లక్షణంబులఁ గొన్నింటి నెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

మ. తలిదండ్రుల్ బడికంపుచో సుతులు తా నేంజేరి యేమ్వంగఁ "బంతులతోఁ జెప్పకుఁ గొట్టకుండ" నని నీతుల్ సెప్పి యోదార్చియా
వలఁ బంపంగను బోవుచే యరుదిఁ కేపాఠంబు రాదేఁగినం
దెలియంజాలర దెంత చెప్పినను ప్రీతిగా శ్రద్ధలేకుంటచేన్.

సావి:— ఋషిచంద్రమా! ఇవియన్నియు మీ యనుభవములోని సంగతులనియే నానమ్మకము.

జితేం:- కాను! క్రొత్తగఁ గల్పించి చెప్పిన దేదియు లేదు.

మాధ:- (కేశవునివంక జూచి) కేశవా! ప్రాతపాఠము లేమైనను జదివితివా? గురువుల వారీ దినము పరీక్షింతుమని కదా మనతోఁ జెప్పి యుండిరి.

కేశ:- కాను! ఏదో యొకపూఁట నిన్న నిచటనే చదివితిని.

జితేం:- (మాధవ, కేశవుల నవలోకించి) మీరుపోయి, యా పూల చెట్లకు నీళ్లు పోయుఁడు.

కేశ:- } చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు.)
మాధ:- }

సావి:- ఋషీశ్వరా! క్రొత్తపాఠం బే దేని సెలవియ్యరా!

జితేం:- అమ్మా! సావిత్రీ! అటులనే చెప్పెదను; కాని నీ వీ దినంబున, మదీయాశ్రమంబున, కాలస్యముగా వచ్చుటకుఁ గారణంబేమై యుండును!

సావి:- (తలవంచి మాటాడ కూరకుండును.)

జితేం:- అమ్మా! నిరుత్తర వైతివేల!

సావి:- ఓ పండితమాన్యా! గురువరా! కారణం బేమున్నది.

(అని సందేహించును)

జితేం:- అమ్మా! సావిత్రీ! కారణము లేదని సందేహించి, నీవు చెప్పకున్నను, నీ వదనకమలంబున నేదో కారణ మున్నటుల స్పష్టముగు చున్నది. కావునఁ దగిన సమాధానమును జెప్పుము.

సావి:- (ఊరకుండును.)

జితేం:- అమ్మా! ఊరకుండెదవేమి! నీ వెటువంటి పరమరహస్యమైనను బితృసమానుండనగు నాతోఁజెప్పవచ్చుఁ దానఁదప్పు లేదు.

సావి:- గురూత్తమా! (అని సిగ్గు నభినయించును)

జితేం:- తల్లీ! సిగ్గుపడెదవేల! నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చు.

సావి:- ఋషికులతిలకా! నేనీ దినంబున భవదీయాశ్రమంబునకు వచ్చుచుండ ("కాకాసుధాకర" అను వెనుకటిపద్యమును చదువును)

అంత భ్రమ నొందిన మనస్సు గలదాననై యా నూతన పురుషుని రూపలావణ్యంబుల గుఱించి విచారించుచు, నే నొక్క ముహూర్తకాల మచ్చటనుంటి నంతియేకాని, మఱేమియు నెఱుంగ. మీ కొకవేళ నాయువకుని వృత్తాంతము దెలిసిన యెడల నాకుఁజెప్పఁ బ్రార్థించుచుంటి.

జితేం:—అమ్మా! నీవు నిక్కము వచించితివి. నే నా బాలుని గూర్చి నాకుఁ దెలిసినంతవఱకుఁ జెప్పుచున్నాఁడ నిదియే యాకర్ణింపుము.

సీ. నిత్య సత్యవ్రత నియతి నుండెడువాఁడు
తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞఁ దాలువాఁడు,
షట్ఛాస్త్రములనోలిఁ జదువనేర్చినవాఁడు,
సజ్జన స్నేహంబు సలుపువాఁడు,
నపకార మొనరింప నాత్మ నొప్పనివాఁడు,
సన్మార్గ పద్ధతిఁ జనెడువాఁడు,
కాంచనంబును మించు కాంతి గల్గినవాఁడు,
జ్ఞాన యుక్తంబైన శమమువాఁడు,

గీ. నిఖిల భూతంబు లొకటిగ నెమ్మనమునఁ
దలఁచుచుండెడు వాఁడునై తనరియుంట.
వసుధ జనులెల్లరును సత్యవంతుఁడనఁగఁ
బేరుఁ గన్నాఁడు దిక్కులు పిక్కటిల్ల.

అదిగో! కనఁబడుచున్న యా పాదపంబు క్రిందఁ దపం బాచరించుకొను వృద్ధుండగు ద్యుమత్సేనునిపుత్త్రుండు సత్యవంతుండు. అతనికిఁ జిత్రాశ్వుండను నామాంతరంబునుం గలదు. అతని తండ్రి యాది నుండియు మునివృత్తి నున్నవాఁడు కాఁడు. కొంతకాలము సాళ్వదేశమును బరిపాలించి, పిమ్మట వృద్ధాప్యంబున కన్నులులేమి శత్రువులచే రాష్ట్రంబు వెడలఁగొట్టఁబడి యా కారణంబున విగతరాజ్యుండై దారాపుత్త్ర సమే

తంబుగ నీ వనంబున గాలంబు గడపుచున్నవాఁడు. అతని కౌమరుఁ డన్ననో సమస్త విద్యలయందును నిపుణత్వమూనిన దిట్టయని చెప్పుటకెట్టి సందియమును లేదు. సత్యంబే కాని యసత్యంబు పెనుభాముల నిముస్నుఁడైయున్నను, నాడువాఁడు కాఁడు. ఆ కారణమున నీ వనవాసులగు ఋషీశ్వరులును తదితర జనంబులును సత్యవంతుఁడను పేరఁ బిలుచుచున్నవారు. మఱియు నాతని సత్యప్రభావంబెన్న నలువచిలువఱేఁ కేనియు నలవికాదు. బుద్ధికి బృహస్పతి సమానుఁడు; శౌర్యత్వంబున మహేంద్రుని కెనయగువాఁడు; శమదమాది గుణంబుల నసుంధరఁ బోలినవాఁడు; రూపంబున గంతుజయంతాశ్వినేయులను దిరస్కరించెడివాఁడు. బ్రాహ్మణభక్తిగలిగి సదా వర్తించుచుండువాఁడు. కావున నతని సమానులగు వారీముల్లోకంబుల లేరని గట్టిగా నొక్కి వక్కాణింపఁ గలను. ఇదియే యాతని గుఱించిన వృత్తాంతము. ఇప్పటికే కాలమతిక్రమించినది. నీ వింక సదనంబున కరుగుము. నే నిదే జపతపహోమాది క్రియల నెఱవేర్చుకొనఁ బోయెదను.

(నిష్క్రమించును.)

సావి :-(తనలో) ఆహా! సౌందర్య మొకరిసొమ్మా! భారతీ మనోహరుండెంత ప్రయత్నంబున సృజించెనోకాని,

సీ. చిన్నారి పొన్నారి చిఱుతప్రాయము వాని
నలువైన కరచరణముల వాని
తంబరారిని నేలు చక్కందనమువాని
రంగారు కుంతల రాజివాని
జలజాతములనేలఁగల కన్నుగవవాని
సమమైన పీన వక్షంబువాని
విల్లునంబులు బూని వేటాడు మొనగాని
రాజచిహ్నంబులఁ గ్రాలువాని

గీ. దివ్యతర మణికాంతులు తేజరిల్లఁ
దమమునుం గూడఁ బాపఁగాఁ దగినవానిఁ
ఘాతకాలకు వచ్చుచుఁ బథమునందుఁ
గాంచితిరి వాని నిపుడెట్లు కాంచఁగలను!

వెండియు నే నీమార్గముననే పరీక్షించుచుఁ బోయెద; నొకవేళ నా యదృష్టవశమున నా సుకుమారుండు నా కంటఁ బడు నేమో యను కొంత యాశ జనించుచున్నయది. (కొంచెము దూరము నడచి) ఏమీ! ఇచ్చటికెంత దూరము నుండియో దశదిశలఁ బరీక్షించుచు వచ్చితిని, నెచ్చటను గానఁబడకున్నాఁడు. కానిమ్ము. ఈ వనవాసుల కేమైనఁ గానుపించెనేమో యడిగి తెలిసికొనియెద; నందు మీఁద నామంబున కేమైనఁ గొంత ధైర్యంబు చిక్కెనేమో!

సీ. కరులార! భయభల్లుకములార! కపులార!
ఝరులార! కంటిరే సత్యసంధుఁ
దరులార! సారంగ తతులార! నదులార!
పులులార! కంటిరే బుద్ధిశాలి
కామధేనువులార! కంఠీరవములార!
మునులార! కంటిరే పుణ్యచరితుఁ
జక్రవాకములార! శశసమూహములార!
గిరులార! కంటిరే సరసవచను

గీ. బకములార! భయంకర వృకములార!
శుకములార! సంగీత శారికములార!
పావురములార! పరభృత పంక్తులార!
కాంచితిరె! సత్యవంతు నిక్కాననయందు!

(కొంతతడవాలోచించి) ఏమీ! మదీయ దీనాలాపంబుల కొక్కరైనను ప్రత్యుత్తరంబిడిన వారు లేరే! అయ్యో! నే నెంత యదృష్టహీనురాలను. హీనురాలనే కానిచో నాతఁడు

నాకంటఁ బడకయే యుండునుగదా! ఒకవేళఁ గంటఁబడినను,
నే నప్పుడే వానివెంట నేలచనైతిని! చనినచో నాతఁడు
మాత్రము నిరాకరించునా! నిరాకరించినను నేనేమి చేయఁ
గలను. చేయకుండినను నిముసమాత్రము కన్నులారఁగాంచు
భాగ్యము లభించెడిదికదా! లభించిన నేమి ప్రయోజనము!
ఇంతకు నా మందబుద్ధియే పెద్దమ్మ దేవతయై నా కంటిముందు
నడచుచుండ నే నేమి చేయఁగలను! పోనీ! ఇది యంతయు
నిటులుండ, మదీయ గురువు లాబాలుంకు విగతరాజ్యుఁడని
కూడ వచించిరి. లేనిచో నాతని రూపరేఖా విలాసంబులును,
వానికిఁ దగినట్లు వన్నె మెసంగు విద్యా విభూషణంబులును,
మదీయజననీ జనకులు కెఱింగించి సమ్మతింపఁజేసియుందునుగదా!
గతించినదానికై నేనిప్పుడు వగచిన ప్రయోజన మేమున్నది.
ఏది ఎటులైనను సరే! మదీయేష్టదేవతయగు సావిత్రీదేవినిం
గూర్చి ప్రార్థించెద; నందుమీఁద నా తల్లి కేమైన నాయందు
ననుగ్రహము కలుగునేమో! (అని కరములు ముకుళించి)
ఓ జగజ్జననీ! కాత్యాయనీ!

చ. అనిశము నీ పదాంబుజము లాత్మఁదలంచెడు భక్తురాలనో
జనని! మదీయవాంఛితము సమ్మతితో నొనరించి మీఁద మ
జ్జననికిఁ దండ్రికిన్ విబుధసంతతికిన్ బ్రియమారఁజెప్పు నా
మనవిని జిత్తగింపు మృదుమానిని! హైమవతీ! సతీమణీ!

(నిష్క్రమించును.

ప్రథమాంకము — సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

సావిత్రీసత్యవంతీయము

ద్వితీయాంకము

(అశ్వపతి, జయశీలుఁడు, మాళవి, పీఠముల మీఁదఁ గూర్చుండుదురు)

[తెరయెత్తఁబడును]

అశ్వ :—మంత్రీ ! జయశీలా !

చ. కుశలమె మౌనివర్యులకు ఘోరవనాంతర సీమలందునం !
కుశలమె భూసురేంద్రులకుఁ గ్రూరజనావళి బాధలేకయే !
కుశలమె సాటివారలకుఁ గూడఁ ! గుబేరుని మించు శెట్లకుం
కుశలమె ! పౌరులెల్లరకుఁ గొల్లగనుండున పాడిపంటలున్.

మఱియు,

గీ. ధనము నాసించి సజ్జనుల్ ధర్మవృత్తి
వీటిఁ బుచ్చక యుందురే విశ్వమందుఁ ?
జేయరాని పను లెవరుఁ జేయరుగద !
నాల్గు పాదాల ధర్మంబు నడచుఁగాదె !

జయ :—దేవా !

గీ. ఘనతరంబైన మీ పరాక్రమము విన్న
దుష్టులున్నను మానరా దుండగముల !
నడవులను నాశమొనరించు చెడుమృగములు
చనవె పొదలకు సింహ గర్జనము విన్న !

అశ్వ :-సచివాగ్రేసరా! నా మనంబున నింతవఱకు సంతోషంబనున దెట్టిదియొ కాన్పింపకున్నది కదా!

జయ :-దేవా! సంతోషాయత్త చిత్తులరై యుండకుండుటకుఁ దమ కేమి కొఱతఁ వాటిల్లె!

అశ్వ :-అమాత్యా! పుత్రోత్సవంబు నేత్రోత్సవంబుగాఁ గాంచు భాగ్యము నాకు లభింపదయ్యెఁ గదా!

జయ :-అది దైవాధీనము.

అశ్వ :-అకటా! అట్టివాని జన్మమేల! భోగమేల! సామ్రాజ్యమేల! గజతురగ పదాతి సైన్య సంఘము లేల! అన్నియు నిష్ప్రయోజనములు గదా! ఏమంటివేని!

క. సావిత్రి యనెడు దేవిని
భావంబునఁ దలఁచి సంతఁ బ్రత్యక్షంబై
దేవి యొసఁగిన పుత్రిక
సావిత్రియె కాని పుత్రి సంతతి కలదె!

అకటా! సుతసంతానంబు లేని లోపంబునఁ "బున్నామనరకంబునుండి తప్పించుకొననేర కధోగతులపాలై వంతలనొందుదురను నార్యోక్తి" వినమె!
మఱియు,

క. శ్రుతులందును స్మృతులందును
నితిహాసములందు మఱియు నితరములందున్
సుతసమితి లేని వారికి
గతులు గలుగవని నుడువుటఁ గాంచమె సచివా!

జయ :-దేవా! మీ రిట్లనేక విధంబుల వగవనేల! దైవానుగ్రహంబున్న నిఁక మీదఁ బుత్రులు గలుగరాదా! సుఖమనుభవింపరాదా! యశము నొందరాదా!

అశ్వ:—మంత్రీ! నీ వెంత బేలవు!

చ. అరయఁగ నాకుఁ జెల్లెఁగద యద్దిర నేఁటికిఁ బెక్కు వర్షముల్
సరి! సరి!! యిప్పుడా పురుష సంతతి గల్గు టదేటిమాట నీ
వెఱుఁగవె వార్ధకంబున నిఁకేల జనింతురు బిడ్డలక్కటా!
ధర లభియించు టెవ్వరికొ దానవవైరి కటాక్షముండినన్.

జయ:—దేవా! భవిష్యద్వృత్తాంత మెవ్వఁడెఱుంగు? దైవవిధి యనుల్లంఘనీయము గదా!

అశ్వ:—సచివా! ఇందిరావల్లభునకు నాపై ననుగ్రహ ముండకపోవుటకుఁ గారణమేమి?

గీ. దేవ భూదేవ మాన్యముల్ దీయలేదు
గుళ్ళు గోపురములు చెడఁగొట్టలేదు
విధి విధాన సుకర్మల విడువలేదు
భూప్రజల నెప్డు దుఃఖాబ్ధి ముంపలేదు.

ఇదియునుంగాక,

ఉ. శ్రీవరు పాదపద్మముల సేవయొనర్చుటకాని యెప్పుడే
నేవిధమైన కర్మముల నే నొనరించి యెఱుంగ నాకు నీ
భూవలయంబు నేలఁగల పుత్త్రకుఁ డొక్కఁడుఁ బుట్టనట్టిదా
నా విధికేమియందు నకటా! యజ్ఞవ్రాతకు లోపముండునే?

క. పుత్త్రుఁడె వంశోద్ధారుఁడు
బుత్త్రుఁడె సద్గతుల కెల్ల మూలము మఱియుం
బుత్త్రుఁడె ధనధాన్యాదులుఁ
బుత్త్రుఁడె భూషణము ఘనము భూజనములకున్.

అనునార్యోక్తికిఁ దగినట్లు,

గీ. పుత్త్ర సంతతి లేదంచు మూఁడుపంక్తు
లను వరుసగా మదీయ ఫాలమునఁ దీర్చి
వ్రాసెఁ గాఁబోలుఁ బరమేష్ఠి వట్టిబట్టి
కాకపోయిన సుతులేల కలుగకుండ్రు?

ఇదంతియు నిట్లుండ,

మ. సుతసంతానము లేనివాని మొగముఁ జూడంగరాదంచు న
న్నతి పాపుండని యెంచి శ్రోత్రియుదురుగాదా నిర్జరుల్ పూని, నా
గతి యిట్లె విక్షించి యొప్పటనయో కారుణ్యభావంబునన్
సుతభిక్షంబిడి మాన్పవారు గలరే శోకంబు నాశంబుగన్.

మాళ :-హృదయేశ్వరా! మీరిట్లనేక విధంబుల దురపిల్లనేల? పూర్వ
జన్మ సుకృత దుష్కృతములఁ బట్టియే కదా నరుఁడు సుఖ
దుఃఖంబులనుభవించు చుండునని పెద్దలువచించుదురు. అట్లే
పూర్వజన్మంబున మనమేమైన సుకృతంబు లొనర్చియుంటిమేని
మనకీలోపంబు తీఱఁగలదు. నాఁడు సావిత్రీదేవి ప్రసన్నయై
మీకొక పుత్రికారత్నంబు గలుగునని చెప్పి చనుచున్న నంత
నొక సుపుత్త్రి నొసంగుమని మరల మన మద్దేవిని ప్రార్థింప
ముందు మీకుద్భవించు పుత్త్రికారత్నంబు వలన సుపుత్త్రిలఁ
బడయఁ గలుగుదు రని యానతిచ్చి చనియె! సదిమీరు
మఱచితిరా యేమి?

అశ్వ :-(స్మృతి నభినయించుచు) సరి! సరి!! నిజమే! మఱచితి. నాకి
ప్పుడు జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది.

మాళ :-ప్రాణేశ్వరా! నేనొక విషయమునుగూర్చి మీతోఁ గొంత
చెప్పఁదలఁచియుంటిని.

అశ్వ :-ఏమీ! నీవు చెప్పఁదలఁచుకొన్న విషయము రహస్యము కాదు
గదా?

మాళ :-రహస్యమేమున్నది. పదుగురు వినఁదగినదే?

అశ్వ :-ఏదీ! చెప్పుము.

మాళ :-మనసావిత్రి వివాహయుక్తవయస్కయై యున్నదిగదా!

అశ్వ :-ఔను. ఐన?

మాళ :-ఇంతవఱకు వివాహప్రయత్న మొనర్పనందుల కొకమారు
మీకు జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుటయేనామనవి.

అశ్వ :-ఔను! నేనును నేతత్ప్రయత్నమునే చేయుచుంటిని. మఱచితి ననుకొంటివా యేమి ? (అని మంత్రివంకఁజూచి) జయశీలా! సావిత్రికిఁదగినవరుని విచారించుటకై పంపఁబడిన పురోహితులు వచ్చియుండిరేమో తెలియునా ?

జయ :-దేవా! ఇంతవఱకు రాలేదు. రేఁపటనో మాఁపటనో రావచ్చును.

అశ్వ :-అట్లయిన నీకీవృత్తాంత మెట్లు తెలిసినది ?

జయ :-రాజేంద్రా! చెప్పెదను వినుఁడు. అంగ, వంగ, కళింగ, నేపాళాది సమస్తదేశంబులఁ బరికించి, పిమ్మటఁ గాశ్మీరక్షితి తలేంద్రుని పట్టణంబునకుఁ జేరితిమను వృత్తాంతమును దెలియఁ జేయు లేఖయొండు వ్రాసియుండిరి.

అశ్వ :-మంచిది. ఇంతియేనా ? ఇంకేమైన వ్రాసియుండిరా ?

జయ :-దేవా! ఇటువినుఁడు; పిదపఁ దద్రాజ్యపరిపాలకుని మందిరంబున కరిగి విచారించితిమనియు, నారాజన్యున కొక్కఁడే పుత్త్రుండనియు, వానిను దత్కుమారుని వివాహప్రయత్నము లోనేయుండిరనియు, మేమారాకుమారుని వీక్షించి, పరీక్షించితి మనియు, నాబాలుఁడు మనకన్నివిధంబుల ననుకూలుఁడుగా నున్నాఁడనియు, బయలుదేఱుచుంటిమనియు, మొదలుగాఁగల సంగతులనుగూడ వివరించియుండిరి.

అశ్వ :-అట్లయిన మనమిప్పుడు వివాహప్రయత్నము చేయవచ్చునా ?

జయ:-చేయవచ్చును; గాని యింతలో మించిపోయిన దేమున్నది! పురోహితుల రానిండు.

మాళ :-హృదయేశ్వరా! పురోహితులు విచారించివచ్చిన బాలుని మన సావిత్రి వివాహమాడు నటుల నాకుఁ దోఁచదు.

అశ్వ :-సఖీ! మనకనుకూలమైనవాని నుద్వాహమాడదనియా చెప్పు చుంటివి ? అటులయిన నీవేమియు నుపదేశించి రాలేదుగదా!

ఆఁడువారలకు మొదటినుండియు నున్నయలవాటే. ఇందుఁ గ్రొత్తేమున్నది. ఏమంటివేని,

గీ. మగని కనుకూలమైన యే మనువునైనఁ
జులకనగఁ జూచుటయె కాక సుదతులెపుడు
పిల్లకాయల మనసెట్లొ బెదరఁగొట్టి
వలదనుమనుటయును గూడఁ గలదుకొంత.

అట్లే నీవేమైన బోధించి వచ్చితివేమోయని నాకనుమానము గలుగుచున్నది.

మాళ:—హృదయేశ్వరా! మీరిట్లనుచుండ నేనేమి చెప్పఁగలను. ఇంచుక స్మృతికిఁ దెచ్చుకొంటిరేని మీకే స్పష్టము కాఁగలదు.

అశ్వ:—(ఆలోచించి, తనలో) ఆఁ! సరి! సరి!! జ్ఞాపకమునకువచ్చినది. నేనొకనాఁడు గారాబుపట్టియగు సావిత్రిని జేరఁబిలిచి "అమ్మా! నీకనుకూలమైన రాజపుత్త్రునెవనినైన వరియింపు" మని చెప్పియుంటిని. నాఁడు నేనాడినమాటను బట్టి నేఁడా బాలికారత్నమెవనినైన వరియించియుండనోవు, నిందసత్యమేమియు లేదని నాకిప్పుడు చక్కఁగాఁ దేటపడినది. అయిన నీమెనడిగి కొంత తెలిసికొనియెద. (అని భార్యవంకఁ జూచి) హృదయేశ్వరీ! సావిత్రి వైవాహికవిషయమై నీతో నేమైనఁ జెప్పియుండెనా?

మాళ:—చెప్పియేయున్నది.

అశ్వ:—ఏమని?

మాళ:—చెప్పెదను. వినుఁడు. సావిత్రి తాను గురుశుశ్రూషకుఁ బోయెడు తెరువున నొకసుందరాంగుని జూచితిననియు, నాతఁడే, తనకన్నివిధముల ననుకూలుఁడైన వాఁడనియుఁ దమకీసంగతి నెఱింగింపుమని.

అశ్వ:—అట్లయిన నాబాలుని దేశనామధేయాదు లేమైయుండునో తెలియునా?

మాళ :— తన గురువులవలన సాళ్వదేశాధిపతియగు ద్యుమత్సేనుని పుత్త్రుండు సత్యవంతుఁడని వినియుంటినని చెప్పియున్నది.

అశ్వ :—ఇంకేమైనఁ జెప్పియుండెనా?

మాళ :—లేదు.

అశ్వ :—సరే! నీవింకనంతిపురంబున కరుగుము. నేనా బాలుని వృత్తాంత మామూలాగ్రము తెలిసికొనివచ్చెద.

మాళ :—దేవా! సెలవు. (నిష్క్రమించును)

జయ :—దేవా! మనమిదివఱకు వరాన్వేషణమునకై పంపిన పురోహితులిదేవచ్చుచున్నారు.

(అంత నిరువురు బ్రాహ్మణులు ప్రవేశింతురు).

అశ్వ :—(లేచి) భూదేవతలారా! వందనంబాచరించు చున్నాఁడను. (నమస్కరించును)

బ్రాహ్మ :—జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!.

అశ్వ :—మీరలాపీఠముల నలంకరింపుఁడు.

బ్రాహ్మ :—(పీఠములమీఁదఁ గూర్చుందురు)

అశ్వ :—(కూర్చుండి) బ్రాహ్మణోత్తములారా! మీక్షేమసమాచారంబులు చెప్పఁగోరెదను.

బ్రాహ్మ :—రాజా! దైవానుగ్రహమువల్లను, మీకృపవల్లను, నేఁడో యింతవఱకు సుఖంబుగనే యున్నారము.

అశ్వ :—పురోహితులారా! సావిత్రికిఁదగిన వరునెందైన విచారించి వచ్చినవార లేకదా?

బ్రాహ్మ :చిత్తము! మేమిప్పటికి సుమారు నాలుగు మాసంబుల క్రిందటఁ దమయనుజ్ఞప్రకారము బయలుదేఱి సమస్తదేశంబులు దిరిగి, తిరిగి మాకేచ్చటను దగిన బాలుండు గన్పింపమి నెట్టకేలకుఁ గాశ్మీరదేశాధీశుని పట్టణంబునకుంజని విచారింపఁగా నారాజన్య కుమారుఁడుమాత్రము మనకనుకూలుఁడుగావచ్చునని కొని యచటనుండి బయలుదేఱి యీదినంబున నీపురంబునకుఁజేరితిమి.

అశ్వ:—సచివా! వారు చెప్పిన దంతయు నిదివఱకే వినియుంటిమి. ఇందుఁ గ్రొత్త లేమియు లేవు. అయినను బురోహితులు విచారించి వచ్చిన వరుని వివాహమాడదని యింతకుముందు నా దేవి వల్ల వినియుంటిమిగదా!

ఇప్పుడు,

క. బాలామణి వరియించిన
బాలుని వృత్తాంత మరయ వలయును జుమ్మీ
యేలీలఁ దెలియనగునో
యాలోచన సేయుమయ్య యతిశీఘ్రమునన్.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

[తెరపడును]

ద్వితీయరంగము

(నారద మహర్షి ఈ క్రింది పద్యములతోఁ బ్రవేశించును)

నార:—

ఉ. శ్రీలొలుక న్ద్విజారవముచేఁ ద్రిదివంబు నలంకరించి స
చ్ఛీలత సర్వప్రాణుల వశీకృతులం బొనరించి లోకముల్
పాలన సేయుచుం గుమత పార్థివ కోటుల సంహరించు గో
పాలుని పాదపద్మములు భక్తి భజించెద మానసంబునన్.

శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతారంబుల మహిమ యిట్టిదని వర్ణింప నెవ్వఁడోపు!

మ. అనిశం బీశ్వరు పాదపంకజములన్ ధ్యానించుచున్ దాంతులై
వనమందు న్నివసించి యాకలములన్ భక్షించు చెట్టెట్టులో
దినముల్వుచ్చెడు మౌనిపుంగవుల నేదివ్యస్వరూపంబు పా
వనులం జేసెను దానినెంచెదను! దేవా చెన్నకేశప్రభూ!

మఱియు,

గీ. జగమనందగు యవనిక సంతరించి
మర్త్యులనియెడు తోలుబొమ్మలను నిలిపి
నాటకంబుల నాడించు నర్తకుండ
వీవెకద యాదిదేవుండ! యీశ్వరుండ!

గీ. ఒకటి రెండైన వైరంబు లున్నఁగాని
కలుగ దుత్సాహ మెవుడు నాకిలను నటులె
కడచుచున్నవి దినములు కలవు లేక
ముందు సంగతి తోఁచ దేమందు నింక.

ఆహా! ఈ పురంబెంత రామణీయకమై కన్పట్టుచున్నది.

సీ. ఒకచాయ సద్విజ ప్రకరంబు వల్లించు
వేదశాస్త్రాది నిర్వాదవితతి
యొకవంక వివిధ నాటక రచనా సమ
ర్థులగు కవిశిఖామణులగణంబు
నొకచోట సురవంద్యు నుర్వీశు సర్వేశు
స్మరియించు భక్తుల సంచయంబు
నొకయిక్క వెలయాంద్ర నికరంబు నేర్చెడు
నానావిధోదీర్ణ నర్తనంబు

గీ. తార బాజారు లంద మేమనఁగ వచ్చు
మఱియు నిద్దాని వర్ణింపఁ దరమె తమ్మి
చూలికైనను శ్రీవనమాలికైన
వేడుకల కిమ్ము మద్రభూ విభు పురమ్ము.

నే నిదేపోయి యశ్వపతిం గలిసికొనియెద.

(అని నిష్క్రమించును) [తెరపడును]

తృతీయ రంగము

(అశ్వపతి, జయశీలుఁడు, పీఠములమీఁదఁ గూర్చుండి యుందురు.)
(తెర యెత్తఁబడును) (అంత భద్రుఁడు ప్రవేశించును.)

భద్రు:—మహాప్రభూ! ఎవ్వరో యొక మహనీయుఁడు మూఁడేడు మీసంబులును, బారెఁడు గడ్డంబును, దెగ బారెఁడు జడలునుం గలిగి చూపరులకు వెఱపు గొలుప తంబుర మీటుకొనుచు ద్వారంబునఁ దమదర్శనాభిలాషియై వేచియున్నవాఁడు.

అశ్వ:—(ఆతురతతో) భద్రుఁడా! వారి నీవేమియు ననియుండవుగదా?

భద్రు:—దేవా! నేనేమియు ననలేదు; కాని నాకే కొంతజడుపు కలిగినది.

అశ్వ:—నీ విప్పుడు శీఘ్రగతిఁ జని వారినిటకుఁ దోడ్కొని రమ్ము.

భద్రు:—చిత్తము! (అని నిష్క్రమించి తిరిగి నారద మహర్షితోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ:—(లేచి) దేవా! వందనం బాచరించు చున్నాఁడ. మీ రాపీఠ మలంకరింపుఁడు

నార:—ఆయుష్మాన్ భవ! (అని పీఠముమీఁదఁ గూర్చుండును)

అశ్వ:—ఋషీశ్వరా!

ఉ. తావకదర్శనంబునను ధన్యుఁడనైతిని, మద్గృహంబునుం
బావనమయ్యె, మీవిమల పాదములన్నిలుపంగ దేవ! మ
ద్భావము పల్లవించెఁ గ్రూర పాపచయంబులు వీడె సత్కృపం
బ్రోవుఁడు సర్వకాలమిదె పుణ్యచరిత్ర! జొహారొనర్చెదన్.

నార:—రాజా! నీభక్తియెంతశ్లాఘనీయము! ఏమంటివేని మాబోఁటి ఋషీశ్వరులెల్ల, మీవంటి రాజపుంగవు లుండుట చేతనే కదా! కృతార్థులగుటకుఁ గారణంబులు.

అశ్వ:—మానిచంద్రమా! ఏమిట్లంటిరి. మీరింతగా శ్లాఘింప వలయునా! మీకరుణామృత సారముఁ గ్రోలియే కదా మేమెంతయుఁ దరింపఁ గలిగినది.

నార:—నృపకులతిలకా! నేనిప్పు డపహసించితి ననుకొంటివా యేమి! కాదు! కాదు!! నామనోనిశ్చయమును జెప్పెదను వినుము. ఎవ్వఁడేని నిష్ఠాగరిష్ఠుండై, యేకాకియై మహారణ్యమధ్యంబున, నేకచిత్తంబునఁ, దపస్సమాధిఁ గూర్చున్నయెడ, సింహశార్దూ

లాది క్రూరమృగంబుల బాధకలుగకుండుట కెల్ల మీాకరంబులం
దాల్చు చంద్రకాంతాది మణుల ధిక్కరింపఁగలుగు నిశితాస్త్ర
శస్త్రపరంపర లేకదా! రక్షకములు? ఒకవేళ నట్టివే లేనిచో
నే క్రూరమృగంబుల వాఁతినోపడి ప్రారంభముననే మృతి
నొందవలసినవాఁడగును. మీారాజంతువులను సంహరించుట
కొఱకే కదా! యుష్మశష్మాకు వేఁటకుం జనెడు ముఖ్యోద్దేశ్యము.
దానం జేసియే ఋషీశ్వరుల కెల్ల మీరలుఁ ప్రాణదానంబులు
చేసినవారగుచుందురు: కాఁబట్టి మీారెంతయు గౌరవార్హులు.
మేమెంతయుఁ గృతార్థులము. ఇంతియే కాని నామనంబున
వేఱొండేమియు లేదు. సంకోచింపకుఁడు.

అశ్వ:-నా కణుమాత్రమైనను సందియములేదు.

నార:-రాజా! సౌభాగ్యవతియగు నీ యనుంగు కూఁతురు సావిత్రికి
వివాహ మొనర్చి యుంటివా?

అశ్వ:-మీాకుఁ దెలియని దేమున్నది? నా కుమారీరత్నం బిదివఱ
కొక రాకొమరుని వరియించి యుండెననియు, నాతని పేరు
సత్యవంతుడనియు నా దేవీ మూలమున నే నింతకుముందే
విని యుంటిని. అయినను, మంచి చెడ్డలు ముందుగఁ దెలిసి
కొనవలయునుగదా! మీా రాబాలుని వృత్తాంత మామూలా
గ్రముగ నెఱింగింప వేఁడెదను.

నార:-రాజా! అందుల కభ్యంతర మేమున్నది. చెప్పెదను వినుము.

చ. అతులిత కీర్తిశాలి సుగుణాఢ్యుఁడు సత్యపథానువర్తి భూ
పతులకు మేటి విద్యలకు, భవ్యచరిత్రుఁడు శౌర్యశాలి సూ
వితత మనోజ్ఞమూర్తి బహు విశ్వసనీయుఁడు సత్యవంతుఁడో
క్షితివర! చెప్పనేలమఱి చిన్నలువన్నెలు పెక్కులుండఁగన్.

మఱియు,

క. చక్కదనంబునఁ గంతుని
జక్కవ కవవిప్పు మిగులు సమరంబుననూ
చక్కడఁచు రిపులఁ గ్రుటిలోఁ
బెక్కులువచియింపనేల విశ్వాధిపతీ!

సీ. ధర్మానువర్తియై తనరుచుండునెకాని
దుర్మార్గపద్ధతిఁ దూఱవెఱచు
శాస్త్రంబులెయ్యెడఁ జనువఁబూనునెకాని
యపహాస్యసంగతు లాడవెఱచు
వర్ణాశ్రమాచార వర్తనలనెకాని
చెడుకార్యచయములఁ జేయవెఱచు
సత్యప్రవర్తన సంచరించునెకాని
దుష్టథానీకంబు ద్రొక్కవెఱచు
గీ. భూతములనెల్లఁదనమాడ్కి బుద్ధియందుఁ
దలఁచునేకాని వేఱుగాఁ దలఁపవెఱచు
భక్తిచేనుండునేకాని పరమపురుషు
పదములను దూషణముఁజేసి పలుక వెఱచు.

సాళ్వదేశాధీశ్వరుండగు ద్యుమత్సేనుని సూనుండు. యశః
కాముండు.

అశ్వ :-మునీంద్రా! ద్యుమత్సేనాదు లిప్పుడెందున్నవారలు ?

నార :-(వినియు, విననియట్లునటించును)

అశ్వ :-స్వామీ! ఏమిట్లూరకుంటిరి ?

నార :-పెద్దకాలంబు రాజ్యంబుపరిపాలించి పిమ్మట వృద్ధాప్యంబున శత్రువులచేఁ బురమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి భార్యాసుతసమేతంబుగావచ్చి యీసమీపారణ్యంబునఁ దపంబాచరించుకొనుచున్నవాఁడు.

అశ్వ :-ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

నార :-మఱచితి! ఇంకొక్కటివినుము.

చ. జనవర! తాళు తాళుమిఁక సందియమొందు మదీయమానసం
బునఁబొడఁగట్టుచున్నదది భూరివిషాదము నొందఁజేయునే
మనివచియించెదం బరిణయంబయినంతనె వత్సరాని క
య్యనఘుఁడు సత్యవంతుఁ డకటా మృతినొందును ఘోరదుర్విధిన్.

అశ్వ :-అక్కటా! ఎంతఘోర మెంతఘోరము!

(అంత సావిత్రి ప్రవేశించును)

సావి :-మునీంద్రా! అభివందనములు. (నమస్కరించును)

నార :-దీర్ఘసుమంగలీభవ!

అశ్వ :-అమ్మా! ఇటురమ్మా. (దగ్గరకుఁదీసికొని) నీవొక రాకుమారుని వరించియుంటివనియు,నతని పేరుసత్యవంతుఁడనియు, నీజననివలన నేనింతకుముందు వినియుంటిని. అదిమొదలు ముందుగా మంచి చెడ్డలు తెలిసికొన వలయునుగదా! యనియత్నింపుచుంటిని. ఇంతలో నీమునీంద్రునిరాకవలన మదీయ జన్మతరించుటయే గాక సత్యవంతుని వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొనఁగలిగితిని. కాని యనేక లోపంబులుండుటంబట్టి నామనంబెంతయు నొవ్వ కున్నయది.

సావి :-నాయనా! లోపంబులు లేనివారెవరు!

అశ్వ :-అమ్మా! కూటికినిగుడ్డకును లేకపోవుటకంటె నింకొకగొప్ప లోపమేమున్నది!

సావి :-తండ్రీ! రాకొమరుండైనచోఁ దినుటకన్నము లేకెట్లుండును?

అశ్వ :-రాజ్యభ్రష్టుండై వనంబుననివసించువాని కెట్లులభింపఁగలదు?

సావి :-జనకా! ఇటువినుము.

గీ. అతివయ త్తింటి కేఁగిన యదనుకొలఁది
భాగ్యమేమియు లేకున్నఁ బడయవచ్చు
నుండె నేనియు నదికూడ నూడవచ్చుఁ
గలిమిలేములు కావడి ఘటములనరె!

అశ్వ :—అమ్మా! అది యెటులున్నను నా బాలుండు వివాహంబైన యొక సంవత్సరంబునకు మృతినొందుననికూడ ఋషీశ్వరులు వచి యించియుండిరి.

సావి :—జనకా! భవిష్యత్తును గుఱించి యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? జ్యోతిష మునకు పార్వతీదేవి శాపమున్నదికదా!

నార :—అమ్మా! సావిత్రీ! అట్లెన్నఁడుఁ బలుకఁబోకుము.

ఆ. వె. పెక్కుపలుకు లేల పెండ్లాడనలదమ్మ
నిక్కువమ్ము నమ్ము నీరజాక్షి
సత్యవంతుఁడొక్క సంవత్సరంబున
కంత మొందుఁ బెండ్లి యైన వెనుక.

అశ్వ :—అమ్మా! నీమనంబున కిప్పుడైనను స్పష్టపడినదా? ఈ ఋషీశ్వరుండెఱుంగని విషయంబు లీపదునాల్గు భువనంబులను లేవనుట జగద్విదితము నీవీమునీంద్రుని మాటఁదిరస్క రింపకుము. వేఱొక రాకొమరుని వరించి సుఖంబొందుము.

సావి :—తండ్రీ! మనో వాక్కాయములను నవి త్రివిధంబులు. అందు మనంబు ప్రధానమైనది. అట్టి మనంబునఁ గైకొన్న వానిని గాదని వేఱొకని వరించుట న్యాయమే? మీ రెఱుంగని ధర్మం బులుగలవే? నేనింతగాఁ జెప్పవలయునా? ఎటులైననను వరే నన్నా సత్యవంతునకే యొసంగుఁడు.

నార :-సావిత్రీ!

క. జవదాఁటకమ్మ యెప్పుడు
భువిఁ బెద్దలమాటలకును భూరివియోగం
బవమానమెట్లుపొందెడ
పవినయమతమేలమాను మమ్మాయిపుడున్.

ఆ.వె. కోపమూనకమ్మ గూడదు; జనకుని
మాటవినుము దాన మంచియగును;
"తెలిసికలియరాదు కలిసితెలియరా" ద
టంచుపెద్దలాడు టైనవినవె!

ఇదియునుం గాక,

మ. వలదంచుం బలునూఱులేల ఋషియు న్వాక్రుచ్చెనంచిప్పుడో
సెలతా! కోపమునొందఁబోకుమిదియు న్నీమేలుకే కాని నా
కులభింపంగలదేదిలేదు, విను లోకుల్మెత్తురేనిన్ను భూ
వలయంబేలెడు రాకొమారు వరియింపన్బుద్ధిత్రిప్పందగున్.

సావి :-ఋషిచంద్రమా! మీరింతగా బోధింపవలయునా? మీరెఱుం
గనిదేమున్నది? దైవవిధి దాఁటనెవరితరము?

అశ్వ :-మునీంద్రా! మీరెంతబోధించినను, నేనెంతచెప్పినను, విననొల్లని
నీబాల నేమనవచ్చు! అక్కటా! పురుషసంతానము లేని
లోపంబుననే మిగుల వగలఁబొగులుచుంటి. లేక లేక యీబిడ్డ
గలుగ నెంతోఘనంబుగ వివాహమొనర్చి సంతసింతమనుకొంటి,
నాపాటియదృష్టము నాకు లేదుకాఁబోలు!

నార :-రాజా! నీకొమారిత తలంపు మానుపఁ గడు దుర్లభంబుగాఁ
దోఁచుచున్నయది. కావున! ఎట్లైననుసరే! నీవాద్యుమత్సే
నుని కొమారునికొసంగి, వివాహమొనర్పుము. ఒకవేళ నీబాల
పుణ్యవశంబున నాబాలుండు చిరాయురుపేతుఁడగునేమో!
ఎవరుచెప్పఁగలరు!

అశ్వ :-ఋషిచంద్రమా! ఎటులైననుసరే! తమయాజ్ఞ శిరసా వహించెద.

నార:-రాజా! నే నిటే పోవుచున్నాఁడ. (నిష్క్రమించును)

అశ్వ :-మంత్రీ! జయశీలా! మనపురంబున కనతిదూరంబున నున్న యరణ్యంబునఁ గదా! ద్యుమత్సేనాదులున్నారని వినియుంటిమి, పురం బలంకరింప నియమింపుము. పురోహితులం బిలిపించి లగ్ననిశ్చయము చేయించుము. సావిత్రిని దోడ్కొని వనంబున కరిగి వివాహ మొనర్చెదము.

జయ :-దేవా! చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(తెరపడును)

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

సావిత్రీ సత్యవంతీయము

తృతీయాంకము

(అరణ్యమునం దొక మహీరుహము క్రింద నిలువంబడి ద్యుమత్సేనుఁడు, భానుమతి, సత్యవంతుఁడు, నుందురు.)

(తెర యెత్తఁబడును)

ద్యుమ :- (తనలో)

ఉ. శ్రీ రమణీయమై ప్రథిత స్నిగ్ధయశఃప్రమదంబునై సదా
భూరి సుఖాల వాలమయి పూజ్యతఁ గాంచిన సాళ్వదేశ మా
పోరక గెల్పునేగొను సుబుద్ధుల సమ్ములఁ బాసియుంటివా?
చేరక పోవ మెన్నఁటికి శ్రీహరి సత్కృపయున్న నేమనన్.

అకటా! వందిమాగధులు కైవారంబు సేయుచుండ, భటాళి ద్వారంబున వేచియుండ, సుబుద్ధి మొదలుగాఁగల సచివాగ్రేసరులు రాజకీయ వ్యవహారంబులు ముచ్చటించుచుండ, విద్వజ్జనంబులు పరివేష్టించి కొలువ, ద్విజాశీర్వాదంబే సకల కల్యాణంబుల కాటపట్టువైయుండ, బాడబుల కగ్రహారాద్యనేక దానంబు లొసంగుచుఁ, గవి, గాయక, మాంత్రిక, విద్యామనీషుల యథోచిత పారితోషికంబుల సన్మానించుచు, యాచకావళి సంరక్షణార్థం బనవరతం బన్న దానంబుసేయుచు, రాష్ట్రీయ ప్రజల సౌఖ్యార్థమై యెక్కుడు శ్రద్ధవహించుచుఁ, గుజన శిక్షణయు, సుజన రక్షణయుఁ, జేయుచుఁ, బేరోలగంబున, నిరుపమానంద స్వాంతుండనై యుందు నేను, దిక్కుమాలి, దారా

పుత్త్రి సమేతంబుగ, నీ ఘోరారణ్య మధ్యంబున, నివసింప నోపుమనని స్వప్నావస్థయందైనను దలంది యెఱుంగనే! అకటకటా! దురంతంబులైన దుఃఖంబు లనుభవింపంగల దినంబు లెంతలో వచ్చినవి! మఱియు నీ వనవాస క్లేశంబు సంభవించుట యెల్ల దుర్మార్గవర్తనుండగు విజయసింహుని రక్షించినందువల్లనే కదా! "ఉపకారియగు వాని కెప్పుడు నప కారమే వెనువెంటఁ దగిలి వచ్చుచుండు" నను పెద్దల పలుకు లసత్యంబులుగా నేర్చునే! ఏలయన?

గీ. చిన్న తనమున నుండి పెంచినను గాని
కఱవకుండునె వ్యాళము కరుణమాలి!
చెండిపోతునకు హితంబు సేయుటెల్లఁ
దనను గట్టను త్రాళ్ళు దాఁగొనినయట్లు.

(భార్యపైఁ జెయి చాచి) శుద్ధాంత కాంతాజనం బనవరతంబు సేవింప, సంతిపురం బలంకరించి యుండు నీ రామామణి,

సీ. నడచి యెఱుంగదు నవపల్లవ శ్రేణి
తెరువుపైఁ గాని యీ సురభిగాంగి
చెవిఁ జేర్చి యెఱుఁగదు చిలుక కదువుల సు
స్వనముకే కాని యీ చంచలాక్షి
కేలంచి యెఱుఁగదు మాలతీకుసుమ సం
తతులనె కాని యీ తలిరుఁబోఁడి
పాడఁగని యెఱుఁగదు పుణ్యనదీక్షేత్ర
బృందమే గాని యీ సుందరవదన

గీ. అట్టిసుకుమారి యలివేణి యలసగమన
యడుగు పెట్టఁగరాని యీ యడవులందు
నెటుల నసువంగ నోపు నీ యెడను! వకట!
బ్రహ్మ లిఖితము దప్ప దెవ్వారికైన!

వెండియు,

సీ. శంకరాభరణము న్సంచరింపఁగనీయ
దలివేణి వదనంపు దళుకు ముందు
కీరవాణుల మాటఁ గీర్తింపఁగా నీదు
ప్రమదా సువాక్సుధారసము ముందు
సింహేంద్ర మధ్యము జెప్పఁగా రానీదు
నవలాయలంతి నెన్నడుము ముందు
శ్రీరాగమును గూడఁ జెంతనుండఁగ నీదు
వనజాక్షి సుగుణ సంపదకు ముందు

గీ. భూపతులు మెచ్చనత్తింట భోగభాగ్య
ములను దులఁదూఁగఁగా నెవ్వ పుణ్యమెడసి
కన్నడలె నిన్ను దరియించి గ్రాలుచుండె
దివ్యగుణధామ పుణ్య సతీలలామ!

మ. వరరాడ్వంశమునం జనించి సతివై భాల్యంబు నందుండి యీ
వఱకుం గానవు ఘోరదుర్గవనముల్ భామామణీ! యింక నే
వరుస న్గాంతువొ? పెక్కు కష్టములకుం బాల్సేసి నీ భర్త యీ
వరుసం ద్రిప్పునటంచు నెంచవుగదా! ప్రాణేశ్వరీ! యెన్నఁడున్.

కట్టా! వనవాసంబేకాక, వెండియు నీ సౌభాగ్యవతి కెంత లెంతటి బీదకళలు దెచ్చిపెట్టితి.

సీ. పట్టు చేలంబులు గట్టెడు నెలనాగ
కాషాయ వసనముల్ గట్టవలసె
సౌధంపు మెట్లెక్క జాగుసేసెడు లేమ
మిట్టపల్లంబుల మెలఁగవలసెఁ
జంద్రిక యందేని సంచరింపనినారి
యెండకాకకు నోర్చి యుండవలసెఁ
బసిఁడి యుయ్యాలలందుఁ బవ్వళించెడు కామ
నేలపై నిదురింప నేర్వవలసెఁ

గీ. బూలగోటల విహరించు పూవుఁబోఁడి
ప్రబల భల్లూక శార్దూల రావములకు
దిక్కు లద్రువంగ భీతిచేఁ బిక్కటిల్లు
వనము లోపల విహరింప వలసె నకట !

ఇదియునుం గాక,

మ. జనసంబోంధిన దాదిగా సుదతి ! నీ శ్వశ్రూశ్రేయసం బెంచి నీ
జనకుండే విధిఁ బెంచి నాఁడొ గద ! యీతొమ్మిజానికిల్లాలివై
ఘనదుర్దాంత వనాంతసీమల నెటో కాల్రంబుఁ బుచ్చంగ నౌ
నని డెందంబుల నెంతురే జనులహో యాబాలగోపాలమున్.

ఏల యనుకొందురు ?

ఉ. ముప్పది మూఁడుకోట్ల సురముఖ్యులు సాక్షిగఁ బెండ్లియాడి యే
ముప్పులపాలు సేయనని పుణ్యజనంబుల మ్రోలఁబల్కియుం
దిప్పలు పెట్టినట్టిఁడుఁ దెంపి పీఁడని కాలుఁడక్కటా !
తప్పను మోపి నా పయిని దండన సేయక యూరకుండునే ?

ఇది యంతయు నిటులుండ,

గీ. అమలమణిమయ సౌధంబు లందు మెలఁగు
మచ్చ కంటిరో ! నీ విట్లు మగనితోడఁ
గందమూలాదులను దినఁగలుగుదువని
తలఁపనెన్నఁడుఁ గలనైన దైవసాక్షి.

మఱియు నో కాంతామణీ !

గీ. భల్లహర్యక్షబలిముఖ వ్యాఘ్రసమితి
యతిభయంకర రవములం దందుఁ జేయఁ
జిలుక పలుకులు వినినంత నులికిపడెడు
చంచలాక్షిరో ! నీ వెట్లు సైపఁగలవు ?

భాను :-హృదయేశ్వరా ! మీ రిట్లనేక విధంబుల దైన్యాక్రాంత హృదయులై వగవనేల ? పూర్వజన్మ సంచితార్థ ఫలంబనుభ వింపక తప్పునే ? ఏలయన ?

గీ. అరయ నే నెంత దాననో యనఘచరిత!
యుగ్రవనవాసమును జేసి యుండలేదె
చంద్రమతి, దమయంతి, వాసవుని సతియు
బ్రహ్మలిఖితంబు దాఁట నెవ్వారి వశము.

ద్యుమః:- హృదయేశ్వరీ! నీ విషయంబున నించుక శాంతించినను, నవమన్మథాకారుని డంబువిడంబించు కుమారుని వదనారవింద లావణ్యంబు దలంపునకు వచ్చుచున్న కొలఁది, కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గారుచున్నయది. ఏమంటివేని!

గీ. చారుతరభూషణంబుల సమితి దనర
దివ్యమణి హారబృందంబు తేజమంద
జాళువాడోలికలను సుఖాన్యాలలూఁగు
పరమసౌఖ్యంబు లెవ్వాగి మఱచుఁ గొడుకు!

(సత్యవంతునిపైఁ జెయివైచి) నాయనా! సత్యవంతా!

మ. చతురంభోధిపరీతమై యొసఁగు నీ క్ష్మామండలంబెల్ల నీ
వతిసౌఖ్యంబుగ నేలఁజాలుదు నటంచు బ్రాంతమే నెమ్మది
న్హితవైభవంగ నెంచుచుంటి నిపుడిట్లీచందమౌనంచు నో
సుత! డెందంబున నెంచలేదెవుడయో శోకంబు బాధించెదుర్.

గీ. వంగదేంద్రతో మెలఁగెడు సౌఖ్యంబుఁ
బాసి వనభూములందు నివాసమింక
నెటులఁ జేయంగ నోపుదు వింతవఱకుఁ
గనియెఱుంగవు దుర్గమ కాననములు

ఇదియునుంగాక,

సీ. చంద్రకాంతోపలస్థలిఁ జరించెడి నీవు
ఘోరాటవులఁగస్తి కుడుచుటెట్లు?
సాటిబాలురఁగూడి యాటలాడెడి నీవు
పాముబోయెలఁగూడి యాడుటెటు?

భర్మ నిర్మిత హర్మ్య పంక్తిఁ జూచెడి నీవు
సొబగుఁ బాసిన పొదల్ చూచు టెట్లు ?
ధరణీసురులఁగాంచి దండ మిడెడు నీవు
శిలలకు జోహారు సేయు టెట్లు ?

గీ. అకట ! హరిహరులకునైన నజునకైన
ననుభవింపక తప్పరాదనుట నిజము
గాక పోయిన నీవిట్లు కాననమున
నుండకుందువె సౌఖ్యమై యుండుఁగాదె.

తండ్రీ ! సత్యవంతా !

గీ. పెరుఁగు మీఁగడ పాలతోఁ బెరుఁగునట్టి
తనయ ! కడగండ్లపాల్సేసి దయయుఁ బాసి
కాయగూరలఁ దినిపించు ఖలుఁడ నకట !
బ్రతికియుండియు జచ్చిన వాఁడ నివుడు.

సత్య:—నాయనా ! ఇందు నీ వొనర్చిన దేమున్నది ? ఏ కాలంబున కేది సంప్రాప్తము కాఁగలదో యది సంభవ మగుచుండును గదా ! ఇంతకు దైవవిధి యనుభవనీయము గదా ! నీ విట్లేల దూషించు కొనియెదు ?

అతి బలశాలియగా యమరేశ్వరుఁడు మున్ను
వసియింపఁడే ఘోర వనములందు
సత్యశీలుఁడు హరిశ్చంద్ర భూపాలుఁడు
వసియింపఁడే ఘోర వనములందు
నిత్యసూనృతవాది సిద్ధేశ్వరుఁడు మున్ను
వసియింపఁడే ఘోరవనములందు
తురగ శరీరంబుతోఁ బద్మబంధుండు
వసియింపఁడే ఘోరవనములందు

గీ. నంతలంతటి వారి కావంతయైనఁ
దప్పెనే వంత ? మన కెట్లు తప్పునయ్య ?

సర్వజగములఁ బాలించు చక్రికైనఁ
గొఱత యుండకపోవ దే లతివినైన!

భాను:- నాయనా! సత్యవంతా! షోడశకళాపరిపూర్ణుండగు కుముదబాంధవునిం గేరు నీ ముద్దుమోము గన్నులారఁ గాంచుచున్నకొలందిఁ బట్టరాని దుఃఖంబున మునుంగుచుంటి. అక్కటా! తండ్రీ! నీ విప్పుడెంత దీనదశ ననుభవింప వలసివచ్చె!

సీ. చక్కెర నిరతంబు చవిఁజూచు వానికా
రుచిలేని గంపలు రుచ్యమగుట
హంసతూలికపాన్పు నందుండువానికా
చట్రాతినేల పూశయ్యయగుట
నవరత్నఖచితాసనంబెక్కు వానికా
గ్రావపంక్తులు పీఠరాజియగుట
సర్వసర్వంసహా చక్రంబు పాలించు
వానికా యివి యునికిపట్టులగుట

గీ. ఎట్టినోము నోచితినొక్కొ యేను మున్ను
బంధు జనములఁబాసి యీ వనమునందు
నిట్టిదశ నీకుఁగల్గునం చెంచనెపుడు
సకల సద్గుణవంత! యో సత్యవంత!

సత్య:- అమ్మా! నీ వెంత వెఱ్ఱిదానవు!

క. పైయుగముల వారెల్లరుఁ
గాయమును దొఱంగి కీర్తి కాంతను వెంటం
బాయక కొనిపోఁగలుగుట
కే మొదల కా గొడుగని యెంచియుఁ గాదె!

ద్యుమ:- తండ్రీ! సత్యవంతా! బాలుండవయ్యు నెంతటి నీతులను గఱపుచుంటివి.

సత్య:- నాయనా! నేను మీకు నీతులను బోధించునంతటి వాఁడనా! కాకపోయినను గతంబును గుఱించి వగచిన నేమిప్రయోజనము!

నీవా సర్వాంతర్యామియగు శ్రీమన్నారాయణుని దివ్యచరణారవిందంబులఁ జూచ్చి నిరంతరము భావించుము. దానివల్ల మనసు సర్వవిఘ్నంబుల నెల్లను బాపఁ గలదు.

ద్యుమ:- ధీమంతా! సత్యవంతా! నీవన్నట్లు గతించినదానికై దుఃఖించినఁ బ్రయోజనము లేదని నా కిప్పుడు స్పష్టపడినది. నే నొకప్పు డా యిందిరారమణుని మఱచితినా! మఱచియే యుండ లేను. అయినను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి. నీవును నీజననియుఁ బర్ణశాలకుం జనుఁడు. నేనిదే యీ పరమేశ్వరుని గూర్చి తపంబొనర్చెద.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.) (తెరపడును)

(ద్వితీయరంగము)

(ద్యుమత్సేనుఁడు పర్ణశాలయందలి వేదికపైఁ గూర్చుండి, జపమాలఁ ద్రిప్పుచుండును, తెర యెత్తఁబడును)

ద్యుమ:- (తనలో)

గీ. వేదములు దెచ్చి యెవ్వాఁడు వేధ కిచ్చె
బలిని బంధించి యెవ్వాఁడు వజ్రినేలె
దనుజుల వధించి యెవ్వాఁడు మునులఁ బ్రోచె
నట్టి సద్గుణ బ్రహ్మంబు నాశ్రయింతు.

ఓ జగద్రక్షణ సంధాయకా! రమామనోనాయకా! పుట్టినదాది యీ వఱకు సుఖానుభవమే గాని కష్టంబులన నెట్టివియో కలలోనైనఁ దలంచి యెఱుంగ. "పెట్టినవారికిఁ బుట్టుచేసాక్షి." యనునట్లు పూర్వజన్మంబునం దేమి వ్రతంబు లొనర్చి జన్మించితినో కాని జరాభారంబునఁ గదలలేక యింట నొక మూలఁ బడియుండువానికా! భార్యాసుత సమేతంబుగ నీ ఘోరారణ్యవాసము సంప్రాప్తమగుట! ఓ దేవదేవా! నీకైననేల నా యం దనుగ్రహము కలుగదయ్యె! నేను నీ యెడ

నేమైన నపచారం బొనర్చితినా ! లేక, పెద్దలయాన జవదాటి యుంటినా ! కాక, ఋషీశ్వరుల కేమైన నగ్గొనర్చితినా ! కాదేని, దేవబ్రాహ్మణ మాన్యంబుల కేమైన భంగము గలిగించితినా ? ఇవి యన్నియుఁ గాకున్న వర్ణసంకరమేమైనఁ గావించితినా ! పొరపాటున క్షత్రియ ధర్మంబు లెందేని సరకుఁ గొనక ప్రవర్తించియుంటినా ! లేనిచో, నిష్కారణవైరమూని నన్ను రాజ్యభ్రష్టుని గావించినవానియందుఁ గల కృపారసము నాపై నీకు లేకపోయెనే ! ఒకవేళ మీరు నన్ను మఱచినను, నేను మీ మృదుపద సరసీరుహంబులు మఱవఁగలనా ! మఱచి బ్రతుకఁగలనా ! బ్రతికిసుఖంపంగలనా ! అయ్యో ! ఆదేటిమాట !

సీ. చెలఁగియెప్పొద్దు నీ సేవఁ జేయుటె కాని
దబ్బర లేవంకఁ దలఁచి యెఱుఁగఁ
బుడమివేల్పులఁగాంచి పూజసేయుటె కాని
వేసాలుమదీని గర్వించి యెఱుఁగఁ
దప్పుచేసినవారి దండించుటయె కాని
ధర్మంబులను జవదాఁటి యెఱుఁగఁ
బ్రజల సంరక్షింపఁ బాటుపడుటె కాని
ఊణమైన నూరక కడపియెఱుఁగ

గీ॥ నిరపరాధుల శిక్షల నిలిపియెఱుఁగ
శాత్రవులనైనఁ జిక్కినఁ జంపియెఱుఁగ
ద్రోహ మెవ్వరికేనియుఁ జేసియెఱుఁగ
నిట్టి నన్నేలమఱచితో యిప్పుడెఱుఁగ.

[అని మఱల జపమాలఁ ద్రిప్పుచుండును]

[అంత అశ్వపతి, మాళవి, సావిత్రి, జయశీలుఁడు కాననము లోనికిఁ బ్రవేశింతురు.]

అశ్వ:— మంత్రీ ! జయశీలా ! వనంబెంత రామణీయకమై యున్నదో చూచితివా !

గీ. తొడరి ఝుంకార మొనరించు తుమ్మెదలును
గెరలి భాషించు శారికాకీరములును
గలకలారావములు చేయు క్రౌంచబృంద
ములును బైకెగయు మయూరములను గంటె ?

మఱియు, నిది యే మహర్షి యాశ్రమ ప్రాంతమో కాని,

గీ. శరభ హర్యక్ష శార్దూల శల్య ఖడ్గ
గవయ వేదండ భల్ల సృగాల వాహ
శాంబర తరక్షు గంధర్వ కపి వరాహ
మృగము లత్యంతమైత్రితో మెలఁగుచుండె.

జయ:- దేవా! మీకే గాదు. నాకును నటులనే తోఁచు చున్నయది.

మాళ:- హృదయేశ్వరా ! మనుష్యసంచారంబను మాటయే లేని యీ ఘోరారణ్య మధ్యంబున మన సావిత్రి యెట్లుండఁగలదు!

అశ్వ :-హృదయేశ్వరీ! నీ వా కొఱంత యొంతమాత్రము మనంబునఁ బెట్టుకొనకుము.

జయ:-అమ్మా ! దైవవిధి యవిలంఘనీయము గదా !

అశ్వ:-సచివాగ్రేసరా! ఇచటి కనతి దూరంబునఁ గనుపడునది యేమై యుండనోపు ?

జయ:-దేవా! అదియే ద్యుమత్సేనుని యాశ్రమమై యుండనచ్చును.

అశ్వ:-అటులైన మన మద్దానిని సమీపింతము రండు.

(అందఱు ద్యుమత్సేనుని యాశ్రమమును జేరి)

మునీంద్రా ! వందనములు.

ద్యుమ:-మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు. అయ్యా ! ఇటు దయచేయుఁడు. (అందఱు కూర్చుందురు) మీర లెవ్వరు ?

అశ్వ:-మునిచంద్రా! మద్రదేశాధీశ్వరుండ, అశ్వపతి యను నామంబునఁ బరగువాఁడ. సకుటుంబముగా వచ్చితి.

ద్యుమ:-అశ్వపతీ ! తమ రేకార్యార్థులరై సకుటుంబముగా నిచ్చటికి విచ్చేసితిరి !

అశ్వ:—కావక దర్శనమునకే.

ద్యుమ:—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! నాకొఱకేనా? అటులైన నావల్ల మీకుఁ గాఁగల కార్యము లేమున్నవి?

అశ్వ:—కాఁగల కార్యము లుండుటం బట్టియే రాఁగలిగితిమి. ఏమంటి రేని చిరంజీవి మీ కుమారుఁడు సత్యవంతునకు చిరంజీవి సౌభాగ్యవతియగు నా కుమార్తెను సావిత్రి నొసంగి వివాహము చేయఁ దలంచి.

ద్యుమ:—మద్రదేశాధిపతీ! అశ్వపతీ! నేఁ జెప్పెడి యంశములు తుద ముట్ట వినుము.

ఉ. కూటికి గుడ్డకుం జెడియుఁ గుమ్మరుమ్రుచ్చి కానవంబులం
దేటికి నీ కొమారితను నిచ్చి వివాహము సేయఁబూని యి
చ్చోటికి వచ్చితివిప్పుడు నొంపె పలాఁగ రాజచంద్ర! యు
ట్లేటికి వింత్యమందితని మెల్లగు నిట్లగరే జగంబులన్.

అశ్వ:—రాజర్షి తిలకా! మీ రిట్లననేల? మన మిరువురము నిష్టపడిన లోకంబుల జనంబులు దూషించిననేమి? భూషించిననేమి?

ద్యుమ:—అశ్వపతీ! ఎట్టి కార్యమైనను సరే ముందు లోకసమ్మతము గావలయును. కావున నీ కొమారిత నింకొక మహారాజు కొమారున కొసంగి వివాహం బొనర్పుము. అప్పుడది జనసమ్మతము గాఁగలదు. అట్లు కాక నీ విప్పుడు మదీయ పుత్త్రుండగు సత్యవంతునకే యొసంగితివేని 'అన్నలమిన్నను, చక్కదనాలకుప్పను, సావిత్రిని విగతరాజ్యుండై ఘోరారణ్యంబుల నివసించు వాని కిచ్చి యశ్వపతి పిల్లకు గొంతుకోసె' నని లోకంబున నెల్లరు నిందింతురు. కాబట్టి మఱొక రాకుమారుని కొసంగుము. లేదేని నీ మూలమున మే మెల్లపుడుఁ బమపురి నోటఁ బడి నానవలసిన వారమగుదుము.

అశ్వ:-ద్యుమత్సేన మహర్షీ! కలిమిలేములు శాశ్వతములుగావు. మీ తోడ వియ్యమందుదమను కౌతూహలంబున మేమిట్లరుగుదెంచితిమి. మదీయ ప్రార్థనఁ ద్రోసిపుచ్చకుఁడు.

ద్యుమ:-రాజా! అటులైన నింకొక మనవి.

గీ. సౌధపంక్తుల నివసించు చానమిన్న
కష్టముల కోర్చి యెటులుండు గహనములను
బట్టు చేలంబులను గట్టు బాల నేఁడు
వల్కలాజినములు గట్టు వరుసయెట్టు.

అశ్వ:- మీ పిల్లయైన వెనుక మీతోఁబాటు కష్టమో సుఖమో యనుభవించునే కాని మారాడఁగలుగునెట్లు? స్త్రీల యధికారానధికారములన్నియుఁ బుట్టినింట్లకడనే కాని మెట్టినింట్లకడ సాగఁగలవా?

ద్యుమ:-(ప్రశ్నాశాలనైపుణ్యమునకుఁ దిరిగి) మంచిది. అటులే కానిండు. నాయనా! సత్యవంతా! మీ యమ్మ నిటు తోడ్కొనిరమ్ము.

సత్య:-తండ్రీ! ఇదిగో మా యమ్మ యిచటనే యున్నది.

ద్యుమ:-హృదయేశ్వరీ! వీరు చెప్పిన దంతయు వినుచుంటివిగదా! నే నందులకొడంబడితి. నీ యభిప్రాయమేమి?

శైబ్య:-హృదయేశ్వరా! మీ కనుకూలంబగుచో నా కనుకూలము గాకుండునా? పిలిచి పిల్లనిచ్చెదమన్న వద్దననేల?

ద్యుమ:-అశ్వపతి మహారాజా! పురోహితుల రావించి సుముహూర్తము నిశ్చయింపుఁడు.

అశ్వ:-లగ్న నిశ్చయమును జేయుంచుకొనియే వచ్చితిమి.

ద్యుమ:-ఎప్పుడు?

అశ్వ:-ఈ దినంబుననే కావునఁ బోవుదమురండు.

ద్యుమ:-ఎక్కడికి?

అశ్వ:-మదీయ పురంబునకు.

ద్యుమ:-రాజా :-మమ్మింటికి మీ పురంబునకుఁ గొనిపోయెదవు! పదు
గురు మమ్మచట నవ్వుటకాయేమి! నే నీ సంగతి మీకు మొద
టనే చెప్పియుంటిని కదా?

అశ్వ:-మీ రిప్పు డేమనియెదరు?

ద్యుమ:-మీ రిచటికి సకుటుంబముగా వచ్చియుంటిమని కదా!
నాతోఁ జెప్పియుంటిరి. కాఁబట్టి వివాహ మిచటనే చేయుఁడు.

అశ్వ:-అటులే యొనర్చెదను. తగు ప్రయత్నములో నుందములెండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు) (తెరపడును)

[వివాహానంతరమున మధుపర్కములతో సావిత్రీ సత్యవంతులును,
నూతనాంబరములు ధరించి భానుమతీద్యుమత్సేనులును,
మాళవీ యశ్వపతులును ప్రవేశింతురు]

అశ్వ:-బావా! ద్యుమత్సేన మహర్షీ!

ఉ. బిడ్డలు లేక లేక దుర పిల్లఁగఁ బిమ్మటఁ గొన్నినాళ్ళకీ
బిడ్డయె కల్గ నీమెనతి ప్రేమను బెంచుచునున్న వాఁడ మా
రొడ్డదిఁ కెవ్వ రేచునుచు నుండినగానియు మీదె భార మీ
బిడ్డను మీమబిడ్డవలెఁ బెంచుఁడు కోపముఁ బూనకెంచుఁడీ.

ద్యుమ:-బావా! అశ్వపతీ! ఈ విషయము మీరింతగాఁ జెప్పవల
యునా! నే నంతమాత్రమెఱుంగని వాఁడనా?

అశ్వ:-మీ రెఱుంగరని కాదు. నా పుత్త్రికయందుఁగల ప్రేమచే
నిట్లనుచుంటిని.

మాళ:-అమ్మా! సావిత్రీ! (అని సావిత్రి మీఁదఁ జెయివైచి)

క. పనిలేకయె పొరుగిండ్లకుఁ
జన కెప్పుడు మగని కేది సమ్మతియో యటే
పనిఁ జేయుచ త్త మామల
కనుకూలముగా మెలంగు మమ్మాయెపుడున్.

(భానుమతి శైబ్యునకుఁ దిరిగి) వదినె గారూ! మా పిల్లను మీ పిల్లవలెఁ జూడ గోరెదను.)

అశ్వ:—జామాతా! సత్యవంతా!

గీ. పుట్టినప్పటినుండి యీ పొలతిమిన్న
చేసి యెఱుఁగదు పనులేమి చేఁతగావు
కని యెఱుంగ దొక్కింతయుఁ గష్టచయము
నంతియేకాని నేఁజెప్పునదియు లేదు.

(సావిత్రి చెయి పట్టుకొని) పుత్రీ! సావిత్రీ!

గీ. మంచి చెడ్డ లటంచు రిన్నాహిని రెండు
వానిలో మొదటి దసాధ్యమౌను బుట్టి
నింటికి మఱియు మెట్టిన యింటికీవు
పేరుఁదేవమ్మ! వెనుకటివారి నెంచి

మీ అమ్మయు నేనును నప్పుడప్పుడు వచ్చిపోవుచుందుము. నీ చెలికత్తియలు గూడ వచ్చి పోవుచునే యుందురు. నీ మనంబున వేఱుగాఁ దలంపకుము.

గీ. అరసికొనుచుండు నమ్మనే నప్పుడపుడు
నీదు వృత్తాంత మంతయు నిక్కమముగ
నత్తమామలఁ గాంచుమత్యంత భక్తిఁ
గంట తడిబెట్టఁబోకు నన్నన్న తల్లి.

మే మికఁ బోయి వచ్చెదము. (ద్యుమత్సేనుని వంకజూచి) బావగారూ! సెలవు.

ద్యుమ:—మంచిది. అటులేపోయి రండు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

(తె ర ప డు ను)

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు

సావిత్రీ సత్యవంతీయము

చతుర్థాంకము

(పర్ణశాలయం దొకవైపున సావిత్రీ దేవీ పూజామంటపము)
(వల్కలాజిన ధారిణియై సావిత్రి ప్రవేశించి పూజామంటపమున కెదు రుగాఁ గూరుచుండి పూజా ద్రవ్యములు సవరించుచుండును)

(తెరయెత్తఁబడును)

సావి:—(లేచి తనలో) నా జీవితేశ్వరుని యాయుఃప్రమాణమునుగూర్చి నారద మహర్షి నాఁడు నాకెఱింగించిన గడువుదినమింక నేఁటికి నాలుగు దినములు మాత్రమే యున్నది. నే ననవరతము నమ్మి సేవించు జగన్మాతయగు సావిత్రీ దేవిని గుఱించి త్రిరాత్రోప వాస వ్రతంబు గావించు వారలకు సకలశుభంబు లొనఁగూడు నని పెద్దలు చెప్పఁగా వినియుంటిని. కావున నే నీ దినంబున త్రిరాత్రోపవాస వ్రతంబును బ్రారంభించి నాఁటికి ముగించు కొనియెదను.

(అంత ద్యుమత్సేన నిర్వికారులు ప్రవేశింతురు)

సావి:—మామగారూ! నమస్కారములు.

ద్యుమ:—సత్సంతాన ఫలావాప్తిరస్తు.

సావి:—ఋషిచంద్రమా! అభివందనములు.

నిర్వి:—మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు.

ద్యుమ:—తల్లీ! ఇట్టి కఠిన వ్రతంబేల పూనితివి?

సావి:—నే ననేక కల్యాణంబులఁ గోరి యీ వ్రతంబును బూనితిని. మీరు మదీయ వ్రతంబును గూర్చి విచారింపవలదు. మీ కన్ని విషయములు సవిస్తరముగా నిఁక ముందు తెలియఁ గలవు.

ద్యుమ:-మంచిది. అటులే కానిమ్ము. (నిర్గ్రామాజునితో నిష్క్రమించును) (తిరిగి సావిత్రి పూజామంటపమున కెదురుగాఁ గూరుచుండి, పుష్పాక్షతలచేఁ గొంత తడవు పూజించి, లేచినిలుచుండి

(ప్రాంజలియై)

ఓ జగజ్జననీ! సావిత్రీ!

గీ. సకలలోకములు సృజించు స్రష్ట, మనుచు
హరి, లయంబొనర్చు శివుఁడు, సురలు, మునులు
ప్రస్తుతించెదు నీ పాద పద్మములకుఁ
బ్రణుతులిడుచుంటిఁ గొనుము భవాని! తల్లి!!

మఱియు,

సీ. నీ యాజ్ఞచేఁ గదా! నిఖిల లోకంబులు
బ్రహ్మ సృజించుటో పద్మనయన
నీ యాజ్ఞచేఁ గదా! నిఖిల జీవాళిని
విష్ణు పోషించుటో విశ్వ జనని
నీ యాజ్ఞచేఁ గదా! నిఖిల భూతంబుల
స్థాణుండు చంపుటో చంద్రవదన
నీ యాజ్ఞచేఁగదా! నిఖిలస్థలులఁ బుష్ప
వంతులు మెలఁగుటో భవ్యచరిత
గీ. మఱియు నీ యాజ్ఞచేఁ గదా! మహిని, వహ్ని
వెలుఁగుటయు, జగత్ప్రాణుండు వీచుటయును,
బరగ పర్జన్య దేవుండు వానఁగురియు
ట, యముఁ డాత్మల శిక్షించుటయును, దల్లి.

గీ. దుండగీఁడులు లోక విద్రోహులైన
చండముండుల, ధూమ్రలోచన, నిశుంభ
శుంభ, మహిష ప్రభృతి రాక్షసుల వధించి
జగములకు మేలు గూర్చితో జనని నీవు!

ఇట్టి నీకు నన్నుఁ గాపాడుట యొక లెక్కలోనిది గాదు.

గీ. అన్నిఁటికి మూలకారణమైన నిన్నుఁ
దెలిసికొనలేకపోయిరి దేవమునియు,
హరిహర బ్రహ్మ లింద్రాదు లంతవారు
మానవాంగన నే నెంతదానఁ జెపుమ.

ఏది ఎట్లున్నను,

క. నీ పద రాజీవంబులె
ప్రాపని ధ్యానించు భక్తురాలను నన్నుఁ
గాపాడు భారమంతయు
నీ పై నిడి యున్నదాన నిజము భవానీ!

(అని కర్పూర హారతి వెలిఁగించి)

క. కొనుమిదె కర్పూ రారతి
జననీ! సావిత్రి దేవి! సమ్మదమార
న్నను నానాథుని నెప్పుడు
కనుఁగొన విధానఁ గావఁగావలెనమ్మా!

(తిరిగి ద్యుమత్సేనుఁడు ప్రవేశించును)

ద్యుమ:— అమ్మా! సావిత్రీ! నేఁటితో వ్రతంబు పూర్తియైనది కదా! ఇంకను ఆలస్యమేటికి! చూడు మప్పుడే జాము ప్రొద్దెక్కినది. లేచి పారణ సేయుము.

సావి:—ఆర్యా! నే నీ దినంబునఁ బ్రొద్దు గ్రుంకినంగాని భుజింపఁదగదు. ఇది నేను ప్రారంభమున నియమించుకొనిన నియమము.

ద్యుమ:—సరియే! మంచిది.

సావి:—మామగారూ! (అని పాదములు పట్టుకొని) మీ తనయుండు సమిత్కుశ ఫలాదులు తెచ్చుటకు వనంబునకుఁ బోవునప్పుడు నాకును నతనివెంటఁ జని కాననంబును జూడవలయునని కోరిక జనించినది. కావున మీరు నా కీవరంబు దయసేయుఁడు.

ద్యుమ:—మంచిది. (అందఱు నిష్క్రమింతురు) తెరపడును.

ద్వితీయ రంగము,

(వల్కలాజిన ధారియై సత్యవంతుఁడు ప్రవేశించును)

సత్య:—(తనలో)

గీ. వంగడము వృద్ధిఁ జేసెడు వరసుతుండు
లేమి దైవతములఁగూర్చి లెక్కలేని
వ్రతములను సల్పి పుత్త్రులఁ బడయునట్టి
తల్లి దండ్రులఁ బోషింపఁ దలఁప వలదె!

నా పనిని నేను నెఱవేర్చుకొన వలయునుగదా! నా తలిదండ్రు లనుదినము సమిత్కుశ ఫలంబులఁ దెచ్చునట్లు నా కాజ్ఞాపించిరి. అదిగో!

సీ. గీర్వాణరాజన్య కేళికాగృహమందు
దీపించు రతనంపు దివ్వెయనఁగ
వనమాలిదైత్యులఁ బరిమార్చు తఱిని హ
స్తమున దాల్చెడు సుదర్శన మనంగ
నిర్జరావళి నెమ్మి నిరతంబు భుజియింపఁ
గానొప్పు బంగారు కంచమనఁగ
ప్రాక్సతి నాసికాగ్రంబున రవలచే
లలితమైె మెఱయు బులాకి యనఁగ

గీ. గగన భారతి ముంజేతి కడియమనఁగ
భవుఁడు సంధ్యవార్చెడు హరి వాణమనఁగ

గ్రసప్త బ్రహ్మాండములు సేయు సారె యనఁగ
భానుఁ డుదయించె నుదయాద్రిపైని నిపుడు.

నేఁడేమి కతంబుననో కాని ప్రొద్దు పొడమువఱకు నిదుర మేల్కొనకున్నాడను. ఏమి చెప్పు నాటిల్లనున్నదో కదా! సంధ్యా వందనాది క్రియల నెఱవేర్చుకొనిన పిమ్మట సమిత్కుశ ఫలా దుల కొఱకేఁగి వచ్చెద. నే నిప్పుడు నా సలిలతినని తల్లి దండ్రుల యనుజ్ఞ నుల్లంఘించిన వాఁడనై యధోగతుల పాలు గావలసి వచ్చును. (అని నిష్క్రమించి తిరిగి గొడ్డలిని భుజముపై నిడు కొని ప్రవేశించును)

(అంత వల్కలాజిన ధారిణియై సావిత్రి ప్రవేశించును)

సావి:–(తనలో) అన్నపానీయములు మాని యత్యంత శ్రద్ధాభక్తుల సావిత్రీదేవి నుద్దేశించి కావించిన త్రిరాత్రోపవాస వ్రతంబును బరిసమాప్తి నొందించితిని; కాని నే నీ దినంబున హృదయేశ్వ రుని నొక్క నిముసకాలమైనను విడచియుండరాదు. ఏలయన మదీయ ప్రాణవిభుఁ గూర్చి నారద మహర్షి నాఁడు నాకెఱిం గించిన గడువు దినము నేఁడేకదా! వెండియు నీతఁడు తదను కూలంబుగ నేఁడేటికో కుతార మొందుఁగొని యెచ్చటికో పోవ యత్నించుచుండెను. నేనును తనువెంటనేచని మీఁద జరుగఁ గల వృత్తాంతమును దెలిసికొనియెద. (అని ప్రకాశముగా) హృదయేశ్వరా! నమస్కృతులు. మీరిప్పు డెచ్చటికిఁబోవ నుద్యమించుచుంటిరి!

సత్య:–సఖీ! ఈ సమిధాహరణ్యమునకు.

సావి:–నాథా! ఏమిటికి!

సత్య:–కల్యాణీ! చెప్పెదను వినుము.

క. జననీ జనకులు వృద్ధులు
సనలేరెచ్చోటి కబల! సమిధలకై నేఁ

జనివత్తు నక్షత్రమాల
మనములు గనిపెట్టి మెలఁగు మంచిగ నిచటన్.

సావి:—హృదయేశ్వరా! నేనును మీ వెంట వనంబుఁ జూడవచ్చెద.

సత్యా:—దేవీ!

గీ. సల్పితివి త్రిరాత్రోపవాసవ్రతంబు
దేవి సావిత్రినిం గూర్చి తెలుపవలెనె
దానఁ గడుడస్సియుంటివి గాన నేఁడు
పారణము సేయకీవెట్లు వచ్చెదిపుడు?

సావి:—హృదయేశ్వరా! ఉపవాసంబువలన నాకేమియు శ్రమ కలుగదు. అయినను ఈ దినంబునఁ బ్రొద్దు గ్రుంకినంగాని భుజింపనను నియమము కలదు. లేనిచో, వ్రతంబు చెల్లనేరదు. కావున నేనిచ్చటఁ జేయునదేమున్నది? నన్ను మీ వెంటఁ గొనిపొండు. మామగారి యనుజ్ఞను బొందియే మిమ్ముఁ గలిసికొంటి.

సత్యా:—పురంధ్రీమణీ! ఇదియేటియాపృతము!

మ. వడుగా! పెండిలియా? రమారమణుసేవా? మేలిపేరంటమా?
జడదాల్లొప్పఁగఁ జేయు సత్సవనమా? సౌభాగ్యనిక్షేపమా?
పడతుల్ ప్రొద్దగు తావెఱుంకగ సతీ! ప్రార్థించు నీ విట్లు న
న్నడుగంగాఁ దగునే భయం పడరెయాహా స్త్రీలు ఘోరాటవిన్.

సావి:—జీవితేశ్వరా!

మ. వడుగున్, పెండిలియున్, రమారమణుసేవల్, మేలి పేరంటమున్
జడదాల్లొప్పఁగఁ జేయు సత్సవనమున్ సౌభాగ్య నిక్షేపమున్
దడఁబాటొందక కంటి మజ్జనకు సద్మంబందు మీ వెంట నీ
యెడ రానిచ్చుటె నన్నిచేకుఱినవౌ నీ కోర్కె సెల్లింపరే!

సత్యా:—దేవీ! గాఢారణ్యంబన నేమియో తెలియక యిటు లనుచుంటివి. కావున నొక్కమాఱు నీకా కాననంబునుగూర్చి చెప్పెద నాకర్ణింపుము.

సీ. పరమ మునీంద్రుల పర్ణశాలలె కాని
నిలయంబు లెందు గాన్పింపవచట
నతిభయంకరమైన యా రావములెకాని
వినఁబడ వెందు సుస్వనములచటఁ
క్రూర మృగానేక కులసంతతులెకాని
కనఁబడరెందుసూ మనుజులచట
సరసగంభీర శిఖర బృందములెకాని
నగరంబులెందుఁ గన్పట్టవచట
గీ. నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొన్నట్టి పొదలె
కాని చూపట్ట వెందు మార్గంబు లచటఁ
గాఱు చీకట్ల నెప్పుడుఁ గ్రాలుఁగాని
వెలుతురనుమాట లేదెందు వెలఁది యచట.

సావి:—జీవితేశ్వరా! కాంతారమట్లుండునని నే నెఱుంగక పోలేదు.

సత్య:—దేవి! నీ వెన్నఁడును వీక్షింపకయే యెట్లు తెలిసికొనఁగలిగితివి?

సావి:—మనోనాథా!

గీ. కనుల రెండింట నెప్పుడుఁ గాంచకున్న
బాల్యమున గురువులపొంతఁ బరమభక్తిఁ
జదువుతఱి కావ్యములయందుఁ జదివితి, వన
వర్ణనలు పెక్కులనయంబుఁ బట్టుదలను.

సత్య:—దేవీ! కాంతారమట్లుండునని నీ వొకవేళఁ గావ్యములయందుఁ జదివి యుండినను, అబల వగుటచే భీకరమృగంబులఁ గాంచి సుంతయు సంతసింపనేరవు.

సావి:—ప్రాణేశ్వరా! మీరు వెనువెంట నుండునప్పుడు క్రూరమృగాదులఁ గాంచి భయపడు టెట్లు!

సత్య:—అకటా! సుందరీ! నే నెంత చెప్పినను వినవైతివే!

సావి:—అడుఁవారల కించుక చనవు చెల్లనుల్లదు కాఁబోలు.

సత్యః—సఖీ! నే నేల రావద్దంటినో యించుకయైనను గ్రహింపలేక పోయితివి. 'దిగినఁగానిలోఁతు తెలియ' దన్నట్లు ముందు ముందా దుర్గమంబుల దాఁటునప్పుడు కాని నీకు స్పష్టము కానేరదు. సరే! పోవుదము రమ్ము.

సావిః—(తనలో) ఆహా! ఇప్పుడు కదా నేను ధన్యురాలనైతిని.

సత్యః—దేవీ! పోవుదము రమ్ము. (ఇరువురును జేతులు పట్టుకొని నిష్క్రమింతురు)

సావిః—మనోనాథా! ఎక్కడి దా కోలాహలము!

సత్యః—కల్యాణీ!

గీ. సింహశార్దూల మత్తేభ శివ వరాహ
శరభ భల్లూక కీశ కాసర మృగంబు
లల్లదేచూడు! వనమునం దెల్ల రొదలు
సల్పుచున్నవి జడియకు చంచలాక్షి.

(అని భుజముపైఁ దట్టును)

సావిః—మీ రిందుండ నా కేమి భయము.

సత్యః—రామామణీ!

గీ. కాననంబెల్లఁ గ్రుమ్మఱి కడుపడస్సి
స్వాంతములురోయ సింగముల్ శ్రమమువాయ
విటపములనీడ నొక్కింత విశ్రమించి
పోవుచున్నవి చూచితే పొలములకును.

మఱియు నిదే నా ప్రేలివంకఁ జూడుము.

మ. అదియే బెబ్బులి దాని వెన్కఁ గలదే హర్యక్ష మహారెంటినిం
గదియన్వచ్చునదే వరాహ మివియే గంధర్వపోతంబు, ల
ల్లదె గోమాయువు క్రేళ్ళు దాఁటునవె సారంగార్భకంబుల్ బళీ
మదిరంజిల్లఁగఁగాంచియుంటివఁటె కొమ్మా! యిట్టిచిత్రంబులున్

సావి:—మనోనాథా! ఆ తరుమండంబుల మధ్యమనోహరమై కన్పట్టున వేమి ?

సత్య:—ప్రేయసీ!

గీ. ధనకనకవస్తువాహన ధాన్య వితతి
పైని, దారాసుతాదుల పైని, నెట్టి
కోరికలులేక పరమేశుఁ గూర్చితపము
సలుపు తాపసేంద్రుల పర్ణశాలలబల.

సావి:—ఈవన శృంగారం బెంతెయును గొనియాడఁ దగియున్నది.

సత్య:—దేవి! అటు చూడుము.

గీ. పారిజాతంబు లటుచూడు పల్లవోష్ఠి
మహాసంపెంగ లిటుచూడు మందగమన
జాజి విరజాజు లవె చూడు చంద్రవదన
మొల చేమంతులివె చూడు ముద్దుగుమ్మ.

సావి:—కమ్మని వాసనల వెదచల్లు నీ పుష్పరాజంబు లెంతెయు స్తుత్య ర్హములు.

సత్య:—కల్యాణీ! (అని రెండడుగులు ముందునకు వైచి)

క. ఇదె సంతాన మహీరుహ
మిదియె సహకారశాఖ యిదె వటవృక్షం
బిదియే బిల్వ మహీరుహ
మిదియే సురపొన్నసాల మిందునిభాస్యా!

సావి:—సూర్యకాంతులనేనిఁ బ్రసరింపనీక చల్లని నీడలనిచ్చుచుఁ బాంధుల మార్గాయాసంబులఁదీర్చు నీ వృక్షంబు లెంతయుశ్లాఘా పాత్రములు.

సత్య:—ప్రేయసీ! [అని ఒక్కొక్క దానిని జూపును]

సీ. రమణీయ సరసీతరంగావళుల నూఁగు
చానంద మొందు రాయంచలవియె

బాగుగాఁ బండిన ఫలరసంబుల నాని
పల్కులాడెడు రామ చిల్కలివియె
నళినీ మరంద పానంబునం దేలి ఝుం
కారమున్జేయు భృంగంబు లవియె
పింఛంబులను విప్పి వెలయు నె త్తమ్ముల
నృత్యంబు సల్పెడు నెమళు లివియె
గీ. ప్రథిత మాకంద తరుపల్లవముల మెసవు
చింపుగాఁబాడు గండుకోయిలలు నవియె
సకల ఋతువులయందు నే శ్రమము లేక
పురుగులను నేఱికొని తిను పులుగు లివియె.

సావి:—ఈ విహంగంబు లొండొరులతో ముచ్చటించుకొనుచున్న వా యనునట్లు మోముమోమునం జేర్చి చేయు కిలకిలారావంబు లెంతయుఁ గొనియాడఁ దగియున్నవి.

సత్య:—దేవీ! ఇదిగో! ఇటు పోవుదముర మ్ము. (అని ముందునడుచుచు)

సీ. ఇరుఁగెలంకుల నున్న యీ కంటకంబులఁ
బరికించి కాల్పెట్ట వలయు నిచట
నిరుచక్కియుల నున్న యీ మేటిలోయలఁ
బరికించి నడువఁగా వలయునిచట
నిరుప్రక్కలందున్న యీ పాముపుట్టలఁ
బరికించి పోవఁగా వలయునిచట
నిరుప్రక్కలందున్న యీ మిట్టపల్లముల్
పరికించి కాలూన వలయునిచట
గీ. రెండువైపులనున్న యీ గండుచీమ
వరుసఁ బరికించి దాఁటిపోవలయు నిచట
నుతియు నిరుప్రక్కలందున్న కఱకుటాల
పంక్తిఁ బరికించియేఁగఁగా వలయునిచట.

(ఇరువురు నిష్క్రమించి, తిరిగి ప్రవేశింతురు)

సత్య:—కాంతామణీ! ఇటుచూడుము.

క. ఇదియొక తామర కొలనో
ముదితా! వీక్షించినావె!......

సావి:—......పూవుల వెంతో
ముదముం గూర్చుచు నున్నవి.

సత్య:— ఇదిగో! తలదాల్చు దీని నిందునిభాస్యా!
(ఒక పువ్వును గోసియిచ్చును)

సావి:—(తలలో ధరించును)

సత్య:—హృదయేశ్వరీ! మన మీ వినోదంబులం జూచుచు జాగుసేయ జనదు. అదిగో! అప్పుడే ప్రొద్దు గ్రుంకవచ్చినది. నీ వీ పుష్పంబులఁ గోయుము, నే నిదె యీ కింశుక తరువుసంగల సమిధల ఛేదించుకొని వచ్చెద.

సావి:—అటులే చేసెదను. (అని పుష్పంబులఁ గోయుచుండును)

సత్య:—(చెట్టు దగ్గఱకుఁ బోయి గొడ్డలితోఁ గొమ్మ నఱుకుచుండును.) ఆహా! ఏమి! ఈ శిరోవేదన మెంత మిక్కుటముగా నున్నది. (అని గొడ్డలిని బుడమిపై వైచి రెండుకణతలు గట్టిగాఁ బట్టుకొని నేలఁ గూర్చుండును.)

సావి:—(తనలో) నాథుఁడేటికో కొమ్మ గొట్టుట మాని శిరంబును గరంబులఁ బట్టుకొని కూర్చుండియున్నవాఁడు. (సమీపించి) ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా!! ఏ మిట్లు తల పట్టుకొని యుంటిరి?

సత్య:—కాంతామణీ! నేఁ డేమి కతంబుననో నాకు శిరోవేదన యపరిమితముగఁ బుట్టుచున్నది. నీ యంకతలం బుపధానముగఁ జేయుము. పరుండెదను.

సావి:— అటులనే యొనర్చెదను. (కూర్చుండును)

సత్య:—[సావిత్రి తొడపైఁ దన శిరముఁ జేర్చి పరుండును.]
ప్రేయసీ!

ఉ. ఎన్నఁడుఁ జైత్యమా యెఱుఁగ నించుక యేని నిదేమిచిత్రమో యన్నుల మిన్న! నేఁడు జగమంతయు మాసిన భంగిఁ దోఁచి నా కన్నుల కెల్లవస్తువులు గన్పడుచున్నవి పచ్చనై నను గ్రన్నన జేర్చిఁ గావలయుఁ బ్రాణసఖీ! మన పర్ణశాలకున్.

అక్కటా! నీవు నన్నుఁ దీసికొనిపోవు టెట్లు? నేను రాఁగలుగు టెట్లు!

మ. ఒడలా కంపమునొందసాగె జ్వరమా యొక్కింత గన్పట్టెడిన్ దడఁబాటయ్యెను నాల్కపైని దడి సాంతంబార దిక్కేడి యి క్కడ లేరెవ్వరు వైద్యు లొక్క రయినం గష్టంబు జీవించుటో పడఁతీ! శీతల మేర్పడం దోఁడఁగె నీ భాగ్యంబ దెట్లున్నదో!

సావి:—జీవితేశ్వరా! జ్వరము వచ్చినంత మాత్రముననే ఇట్లధైర్య పడెదరేల! మానవ శరీరంబు కాదా!

సత్య:—ఓ తన్వీ!

గీ. సఖియరో! అకాల మృత్యు వాసన్నమైన
ధైర్య మూనుట యెట్టులధైర్యవశత
దీర్ఘరోగమె యొకవేళఁ దిరుగునంచు
సంతసింపను మదిలోన వంతదక్క.

సావి:— నాథా! ఏమిట్లనుచుంటిరి! ఇంకెవ్వరుదిక్కు! (దుఃఖించును)

సత్య:—ప్రాణేశ్వరీ! ఏల యిట్లేడ్చెదవు!

క. తక్కువ నోములు నోచియు
నెక్కువ ఫలములను గోర నెటువచ్చు సఖీ
జక్కవలు గూయఁ జాలునె
జక్కఁగఁ గోయిలలుగూయు చందంబెసఁగన్.

మఱియు,

ఉ. పుట్టిననాటనుండియును భూరిసుఖాను భవంబులోడ మే ల్పట్టిని నిన్నుఁబెంచి వనవాస మొసర్చుచు నుండువానికే

నెట్టుల నిత్తునంచు మది నెంచక నీ జనకుండు నాకు ని
న్నిట్టనఁ బెండ్లి సేయుటది నేఁడు విషంబయి పోయె నక్కటా!

ఇదియునుం గాక,

సీ. సౌధ పంక్తులయందు సంచరించుటఁ బాసి
వనవాసు లిండ్లయే పడఁతి మెలఁగె
గాంచనాంబరములు గట్టుసౌఖ్యముఁబాసి
వల్కలాజినములే వనితగట్టెఁ
జెలికత్తియలఁ గూడి మెలఁగు సంపదఁబాసి
మునిపత్నులందు నేమదితయుండె
సాటివారల బంధు సంఘాతములఁబాసి
ఘోరాటవులను నే కొమ్మమెలఁగె

గీ. నట్టిగుణవతి పబల పర్థాంగి విపుడు
దట్టమగు కాననంబెట్లు దాఁటఁగలవొ
తెలియఁబడదయ్యె నేడ్వకు తీవ్రఋణము
నీకు నాకును నేఁటితో నెలతమిన్న!

కాంతామణీ! ఇంకేటియాశ!

గీ. తల్లి దండ్రులు వృద్ధులు దైవములని
నమ్మియున్నార దైననూ కొమ్మనీవు
భక్తియుక్తిని బూజించు వారినెప్పు
డల్లదే యమధర్మరాజరుగు దెంచు.

ప్రాణేశ్వరీ! నీ యుత్తమాంమల కడకు నీ వేఁగినప్పుడు వారు
నన్నుఁ గూర్చి నిన్నేమైనఁ బ్రశ్నింపక మానరు. ప్రశ్నించి
నప్పుడు వారికి నా మాటలుగా నిట్లనుము.

సీ. తల్లి దండ్రులనింక దయఁజూతు రెవరంచుఁ
బలుమాఱు మిమ్ములఁ దలఁచెననుము
ఇంధనాదులుదెచ్చి యిచ్చువా రెవరంచుఁ
బలుమాఱు మిమ్ములఁ దలఁచెననుము

వేదశాస్త్రంబులు వినుపింతు రెవరంచుఁ
బలుమాఱు మిమ్ముల్లఁ దలఁచెననుము
ద్వీప సింహములబాధఁ దీర్చువా రెవరంచుఁ
బలుమాఱు మిమ్ముల్లఁ దలఁచెననుము
గీ. ఎవరు ఫలముల నందింతు రెపుడనంచు
దయను బలుమారు మిమ్ముల్లఁ దలఁచెననుము
కడకు మిమ్ముల నొకసారి కాంచకుండ
నెంతొ దురపిల్లి తా దివికేఁగె ననుము.

(అని కన్నులు మూసికొనును)

సావి:- (సత్యవంతునిపైఁ బడి) హా! జీవితేశా! భువనైకప్రకాశా! ఈ గాఢారణ్యమధ్యంబున నన్నొంటిగ డించి నీ వొక్కఁడవే పరలోకగతుఁడవైతివే! హా! నాథా! నీ యర్ధాంగినగు నన్ను నీ వెంట నేలకొనిపోవైతివి? హా! హృదయేశ్వరా! (మూర్ఛిల్లి మరల స్పృహఁ దెచ్చుకొని)

శా. కోపంబొంది యెటుంగి వెన్నఁ డనరో మూర్ఛన్నఁ బ్రాల్మాలి యిం
కే పాపం బొడిగట్టలేదు మతి నీ వెవ్వారి దూషింపలే
దేపాపాత్ముల మోముగాంచితిమొ యిట్టిచావు నేఁడిప్పుడే
ప్రాప్తించునటంచు నెంచవుగదా ప్రాణేశ్వరా! యెన్నఁడున్.

మ. అకటా! యెవ్వరి వేఁడుదాన ధరపై నన్యాయమే పాపమే
ప్రకటంబయ్యె నటంచుఁ జెప్పఁగల ధీరస్వాంతు లెవ్వారు లే
రిఁక నెందేఁగెదుదానఁ గాలగతి యిట్టిరీతిగా మాఱు నం
చొకనాఁడైన దలంపరాకుల్లు నిజంబో వల్లభా! యుద్ధతిన్.

గీ. (శ్రీ) హరీ! యెట్టిపాపంబు చేసినాను
పూర్వజన్మంబునందు నీ పుణ్యరాశి
నిపుడు గోల్పోతి నింక దిక్కెవరునాకు
అకట! వైధవ్యమెబ్బంగి ననుభవింతు!

అక్కటా! దిక్కెవ్వరు! నే నెవ్వరి వేఁడుదాన! పాపం బను వారలొక్కరైన నీ జగంబున లేరే! ఉండినను, నసమ ర్థులుగాని సమర్థులుగారే! అయ్యో! నన్నాదార్చువారెవరు! ఓ చంద్రమతీ ! దమయంతీ! మహాపతివ్రతామతల్లులారా! మీరైన నేల సత్యవంతుని జిరాయురుపేతుఁ డగునట్లు దీవింప రైరి! ఓ జగజ్జననీ! కాత్యాయనీ! నిన్ననవరతము నమ్మి సేవించు నాయెడ నీకైన నేల కరుణ వొడమదయ్యె. ఓ సంపదలవల్లి! తల్లితల్లీ! నీవైన నేలమదీయ ప్రాణవిభుని రక్షింపఁ జాలవైతివి? ఓ వాణీ! వినుత గీర్వాణీ! నీవైననేల నీ మగనితో సత్యవంతునకు దీర్ఘాయువొసంగుమని చెప్పవైతివి! అయ్యో! భూత భవిష్యద్వర్తమానంబులు దెలిసికొనఁజాలిన మీరలే యిట్లుపేక్షించి చూచుచుండ నొకమాత్రపు వారలు నన్నీ విపత్సాగరమునుండి దాటిఁజేర్పఁగలరా? అయ్యో! అదేటి మాట! అంతమాత్రపు సహాయమే నాకు లభింపనున్న యీ పతి వియోగము సంభవింపకయే యుండునుగదా! అక టకటా! మద్ర దేశాధీశ్వరుని కొమారితనై సార్వభౌమ పదంబనుభవించిన ద్యుమత్సేన రాజర్షి కోడలినై నిత్యసత్య వ్రతుండైన సత్యవంతున కిల్లాలినై యీ కీకారణ్య మధ్యంబున 'నా' యనుతోడులేక యేకాకినై దిక్కుమాలి యల్లాడవలసి వచ్చెనే! హా! హృదయేశ్వరా! నిన్నుఁబాసి నే నెందులఁ బోవఁగలను! అకటా! దిక్కెవ్వరు! హృదయమా! నీ వెందులకకింపెదవు! వలపా! నీవెందు డాగెదవు! పంచప్రాణ ములారా! మీ రెందుండెదరు! ఏమీ! మీరందఱు సత్య వంతుని సన్నిధినే నివసించెదమనియా చెప్పుచుంటిరి. హా! ప్రాణేశ్వరా! ప్రాణేశ్వరా!! (అని మూర్ఛిల్లి మరల లేచి)

సీ. పూర్ణ చంద్రునిడాలుఁ బురడించు నెమ్మోముఁ
గాంచు భాగ్యంబింకఁ గలుగు టెట్లు!

పంకేరుహాక్ష! మీ పాదంబులకెఱంగి
సేవించు భాగ్యంబు చెందు టెట్లు?
భవ్యాత్మ! నీ దివ్య వాక్యామృతంబాను
భాగ్యంబదిఁక మీఁదఁ బడయు టెట్లు?
ప్రవిమలాకార! నిన్బరిరంభణము సేయు
భాగ్యంబు నాకింక వఱలు టెట్లు?
గీ. పూని పుట్టింటి కింక నేఁ బోవు టెట్టు!
తెలమి పనివారిలో నింక మెలఁగు టెట్టు?
లత్తమామల కడకు నే నరుగు టెట్లు!
ప్రాణవల్లభ! నినుఁబాసి బ్రతుకు టెట్లు?
సీ. పడఁతీలలామ! నీ పాదంబు లవియెంత
కందెనో గద కంటకములకతనఁ
దలిరుఁబోఁడిరో! నీదు తనువెంత డస్సెనో
మిట్ట పల్లంబుల మెలఁగు కతన
నిందీవరాక్షి! నీ వెంత భీతిల్లితో
క్రూరమృగాదులు కూయుకతన
నిభయాన! నీ వట్టి యిక్కట్లపాలైతొ
ఘోరాటవులనన్నుఁ గూడుకతన
గీ. నంచుఁ బలుమాఱు నన్ను నీ వాదరమునఁ
బలుకరించెద వెవరింకఁ బలుకరించు
వారు క్షేమమరయువారు లేరె దివికి
జీవితేశ్వర! నీ వెట్లు చేరి తకట!
సీ. ధర్మంబులను జవ దాఁట నొల్లని ధర్మ
రాజసముండు నా ప్రాణవిభుఁడు
సత్యంబు దప్పని సత్య హరిశ్చంద్ర
కల్పుఁడు నా మనోకాంతుఁ డిలను

గురునాజ్ఞ మీఱని పరశురామావ మా
  నుఁడు నా మనోవల్లభుఁడు నిజంబు
పద్మాక్షు మఱవని ప్రహ్లాద తుల్యుండు
  పరికింప నా మనోహరుఁడు సుమ్ము

గీ. అకట! యిదియేటి యన్యాయ మయ్య! ప్రోవ
రయ్య! రారయ్య! మొఱ వినరయ్య! కాంచ
రయ్య! నానాథుఁ బ్రతికింప రయ్య! యక్ష
గరుడ గంధర్వ కిన్నర గణములార!

గీ. పుట్టి నట్టేటఁబడి మున్గి పోయెనింకఁ
జేర రారేమి; దరికి న న్జేర్పరేమి;
అష్టదిక్పాల వరులార! యమరులార!
పరమ మునులార హరిహర బ్రహ్మలార!

హా! హృదయేశ్వరా! నీ పాదాంభోరుహంబు లక్రాంతము నెమ్మదిందలంచి సేవించు నీయిల్లాలి నిట్టి దుఃఖానలంబునఁ బడఁద్రోసి పోఁదగునే! ఒకవేళ నావల్ల నెవ్వియేని లోపంబు లున్న మన్నించరాదా? కరుణఁబాలింపరాదా? అకటా! ఇట్టి ప్రాప్తి కలుగునంచుఁ దలఁపనైతినే? నీవొక్కఁడవే త్రిదివంబునకేఁగుట న్యాయమా? నీ యర్ధాంగియగు నన్ను నీవెంట నేలకొని పోవైతివి? హా! ప్రాణేశ్వరా! నిన్నుఁబాసి నేనెట్లు జీవింపఁగలను! నా బ్రతుకడవినిగాచిన వెన్నెలాయెనే! హా! జీవితేశ్వరా! నిరంతరము నీ యడుగులకు మడుఁగులొత్తు భాగ్యంబింక నాకెట్లు లభింపఁగలదు? అకటా! మందభాగ్యులకు దైవంబు తోడుపడుటొందైనఁగలదే? హా! నగసమూహములారా! దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధంబుగొని మీ రెక్కలు ఛేదింపకమున్నె మీ రాకాశమార్గంబున నెగసి యిచ్చవచ్చిన స్థలంబుల వ్రాలునట్లు పతివెంటఁ జనలేని యీ యభాగ్యురాలి తలపై వ్రాలి సహస్ర శకలంబులు సేయుఁడు. ఆకాలమీకాల

మనకెల్లప్పుడుఁ బ్రవహించు నదీ నదములారా! నన్ను మీలో ముంచివేయుఁడు. ఓ చంసకరా! నన్ను నీ తీవ్ర కరంబులఁ దహింపజేయుము. సమీరణా! వైళంబకొనిపోయినన్ను నీ వెంటేని వార్థులఁబడఁద్రోయుము. హా! హృదయేశ్వరా! కరుణాకరా! నిన్ను మఱవఁజాల! మఱవఁజాల!! హృదయమా! జన్మాంతరమువఱకు నెడతెగని యీ పతివియోగానలంబునఁబడి దగ్ధముగమ్ము! పంచప్రాణములారా! శరీరమును బాసి మీమీ తావులకుఁజనుఁడు. హా! హృదయేశ్వరా! హృదయేశ్వరా!! (అని పతిపైఁబడి)

గీ. హా! మనోనాథ! హా! కాంత! హా! కృపాబ్ధి!
హా! జగజ్జనవందిత! హా! గుణాఢ్య!
హా! యశస్సాంద్ర! యఘదూర! హా! బలాఢ్య!
హా! కలానిధి సమతేజ! హా! సుశీల.

క. వలదంచుఁ దండ్రిసుడివిన
వలదని తల్లియును వగవ వలదని ఋషియుం
బలికినఁ జెలికత్తెలు మా
పలుకులు వినుమన్న వినని ఫలమాయిదియుఁ.

మఱియు,

గీ. మౌనివరుఁగాంచి యేను నమస్కరింపఁ
బలికె, 'దీర్ఘసుమంగలీభవ' యటంచు,
దపసి వరుడాడుమాట యదార్థమైన
దీవన బలంబు నేఁడిదే తెలియఁగలదు.

అకటా! ఆనాఁడు నారదమహర్షి మదీయ జనకుని సభామధ్యంబున భవిష్య ద్వృత్తాంతము నాలోచించి సత్యవంతునకు వివాహంబైన పిదప నొక్క సంవత్సరంబునకు మరణంబు సంప్రాప్తమగునని చెప్ప నంత మదీయజనకుండు గారాబువట్టి

నగు నన్నుం జేఁబిలిచి 'అమ్మా ! నీ వా సత్యవంతుని వివాహమాడవలదు. నీ కీ కారణంబు నారదమహర్షి చెప్పఁగలఁడు. గాన మఱొకనిని వరింపు' మని యెన్నియో విధంబుల బోధించినను, మా జనని వలదని కన్నీళ్ళు పెట్టినను, మునివర్యుం డెంత మాత్రమును గూడదని చెప్పినను, జెలికత్తెలు మా మాటలు వినుమని యెన్నియో విధంబుల బుజ్జగించినను, నే నెంతమాత్రము వారి మాటలు పాటింపక సత్యవంతుని దక్క నన్యుల వివాహ మాడనని మోమోటమువీడి చెప్పితిని! ఎట్టకేలకు దేవర్షి 'ఓ రాజా ! నీయమ్మ భాగ్యంబు కతంబున నతఁడొకవేళఁ జిరాయువుగలవాఁడగునేమో' యని పలికె. నంతఁ జేతనైన పని గనుక మా తండ్రి నన్నీతనికిచ్చి వివాహ మొనర్చె, నది మొదలుగా నిప్పటికొక సంవత్సరంబయ్యె. నాఁడు నారద మహర్షి చెప్పిన గడువు దినంబునకే యీతఁడు మృత్యుండయ్యె. అయ్యో! ఇప్పు డీతని బ్రతికించు వారెవ్వరు ? నన్నోదార్చు వారెవరు ! అక్కటా ! నే నెంత వెఱ్ఱిదానను. చచ్చినవారు బ్రతుకు టెట్లు ! బ్రతికించెడివారుండు టెట్లు ? బ్రతికించెడివారే యుండు పక్షమున మా పూర్వు లందఱు మాయిల్లు నిండి యుందురుగదా ! ఒకవేళ మదీయాదృష్టవశమున నీతఁడు పునర్జీవితుఁ డగునేమో ! నా నొక్క మాటా యిష్టదైవంబులఁ గూర్చి ప్రార్థించెద.

చెలఁగి నా విభుఁ బునర్జీవితుఁ జేయరే
బాడబులార ! దిక్పాలులార !
నా కాంతునకు వచనంబుల నీయరే
సురలార ! మేటి కింపురుషులార !
నా మనోనాథుని నడువంగఁ జేయరే
తాపసోత్తములార ! తారలార !

నా ప్రాణవల్లభు నాకు నొసంగరే
సాధ్యులారా ! సూర్యచంద్రులార !

గీ. దిక్కుమాలిన నావంటి దీనురాలి
పలుకు లాలింపరయ్యా ! యపారగుణుని
సత్యవంతుని బ్రతికింపఁ జాలరయ్యా !
వేగరారయ్యా ! పతిభిక్షఁ బెట్టరయ్యా !

[అంత యముఁడు ప్రవేశించును.]

యము:- [తనలో] ఆహాహా ! చంద్రమతీ, దమయంతీ మొదలుగాఁ గల మహాపతివ్రతామతల్లులు చనినవెనుక నెంతకాలంబున కీ పతివ్రతాతిలకంబు గనుపట్టె ! నేను మదీయభటులను రావించి ' మీరు మర్త్యలోకంబున కరిగి సత్యవంతుని ప్రాణంబులు గొని రం ' డని యానతిచ్చిన వార లో సమవర్తీ ! మేమింకెచటికైన బోయెదము; గాని సత్యవంతుని ప్రాణంబుల చెంతకుఁ బోనొల్లము. ఏ మందురేని పరమపతివ్రతాశిరోమణి యగు సావిత్రి మమ్మేమైన శపియించక పోదు. వతచ్ఛాపవిమోచనము సేయ మీ వల్లఁగాని, హరిహర బ్రహ్మాదులవల్లఁ గాని, కానేరదని దృఢముగా నొక్కి వక్కాణింప గలము. కావున మీరే పోయిరండు. మే మింకెచటికైనను బోయివచ్చెద " మని చెప్పఁగా నే నిప్పుడు బయలుదేఱి రావలసి వచ్చెను. వచ్చినందులకు సత్యవంతుని ప్రాణంబులు గొంటి. మఱుఁగున నుండక నే నిప్పుడా ప్రతివ్రతాలలామకుఁ గనఁబడియే పోయెదను. (అని రెండడుగులు ముందునకు వేయును.)

సావి :-(ఆతురతతో లేచి కరములు ముకుళించి) ఓ నీలాంబరధారా పురుషపుంగవా !

మ. పతి యస్తంగతుడయ్యె నిందు నెచటన్ బాంధవ్యమా లేదు మ
త్పితయున్ మాతయు నత్తమామలును నెంతేవంత శుష్కింత్రు నా

గతి యిట్లయ్యెను దిక్కుమాలి యకటా! కారుణ్యమేపార మ
త్పతి ప్రాణంబు లొసంగుమయ్య యిదె నీ పాదంబులం వ్రాలెదన్.

(అని పాదంబులు పట్టుకొనఁ బోవును యముఁడు తప్పుకొనును)
ఓ దండధరా! ఇంచుక తడవుందువేని నాదీన చరిత్ర మెల్లఁ
జెప్పుకొనియెద. వినుండు. నేను మద్రదేశాధీశ్వరుండైన యశ్వ
పతి కుమార్తెను. సావిత్రి యను పేరఁ బరుగుదానను. విగత
రాజ్యుండై వనంబులఁదపమాచరించుకొను ద్యుమత్సేనుని కోడ
లను. సత్యవంతుని భార్యను. నేఁటి కాలంబున కకాలమృత్యు
వీతనిఁ దనవాఁత వేసికొనెను. నాయందు దయయుంచి పతిభిక్ష
బెట్టి రక్షింపుము.

యము:—ఓ పరమ పతివ్రతాశిరోమణీ! సావిత్రీ!

ఉ. హేమలతాంగిరో! యిటుల నేటికి నేడ్చెదు ప్రాణనాథుకై
భూమిని సర్వజంతువులు పుట్టుటగిట్టుటకం చెఱుంగుమా
ఏమి! సరే! యటుంచుమడ యేమన! నీ ప్రపితామహాదులం
గోమలి! కాంచినావె? నిజ కూటమునందెవ్వుడైనఁ జెప్పుమా,

ఇదియునుం గాక,

ఉ. చచ్చినవారు వచ్చుటలు చానరొ! కల్ల జగంబులందు నా
కచ్చెరువయ్యె నీదు చరితాంశముల న్వినఁ బిచ్చితల్లి! నీ
వెచ్చటనుండి వచ్చితివొ యేఁగుట యచ్చటి కద్భుతంబె; పో
చచ్చినవాని కేడ్చుటలు సాధ్వికిఁ జెల్లవు, ధైర్యమూనుమా.

చ. పదపద! యేటికిట్లు పతిపాపునఁ జేరియు గోలపెట్టెదో
ముదిత! యధైర్యమేల? యిలఁ బుట్టిన వారలు చావకుందురే?
యిది తగదమ్మనీకు సతి యెవ్వరొ! భర్తసుతాదు లెవ్వరో!
మదిఁ దలపోసి నీ విఁకఁ గ్రమంబగు మార్గము నాశ్రయింపుమా.

చ. చిలుకల కొల్కిరో! వినుము! చెప్పెద! నీ వది యేమటందువా
యిలఁగల సర్వజీవులకు నెవ్వరికెవ్వరులేరు తొలు బా

మ్మల తెరపైని యాటసుమి ! మానక శ్రీహరిపాదపద్మముల్
దలఁచిసుఖంబునొందుము యదార్థముసుమ్ము జగంబుమిథ్యయే.

ఉ. ఎందఱు చచ్చినారలో యికెందఱు చావఁగనున్న వారలో
సుందరి ! వెంటనంటుకొని చూచుచు నుండును జావుదేహి నీ
వెందుల కింతగా నిటుల నేడ్చెదు ! శోకముమాని నీవు గో
విందుని వేఁడఁగాఁదగదె వేగము ముక్తిని బొంద భక్తితోఁ.

అమ్మా ! నీకింకొక్కటి చెప్పుచున్నాఁడ నది చక్కఁగాఁవినుము.

చ. గరిత ! యథావిధిం జరుపఁగాఁనగుఁ గావున గర్మలన్నిటిన్
జరుపుము; మంటికేస్వరుము; శాశ్వతమైన పదార్థమెద్దియో
యరయుము; యింటికిజ్జని రయంబున నత్తకు మామగారికిన్
బరమ ముదంబుఁ గూర్చెదగు భక్తి నొనర్పుము పొమ్ముపొమ్మికన్.

సావి:—ఓ పురుషవరేణ్యా ! ఇదియా నీవు చెప్పు న్యాయము.

యము:—న్యాయము గనుకనే చెప్పితిని.

సావి:—అయ్యా ! నీ వెవ్వరో మహనీయునివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడవు. నీ వృత్తాంతి మెంచుక తెలుపఁగోరెదను.

యము:—సావిత్రీ ! చెప్పుచున్నాను వినుము.

క. సమవర్తి యంద్రు నన్నా
యమ ! నిక్కము దాఁపనేల యమియింపుడు భూ
తములన్ భువి; నీ పతి ప్రా
ణములం గొనిపోవ వచ్చినాఁడను జమ్మా.

(అని దక్షిణాభి ముఖుండై పోవుచుండును)

సావి:—(దుఃఖముతో) అక్కటా ! మత్పతి ప్రాణంబులం గొని యముండు దక్షిణాభిముఖుండై పోవుచున్నవాఁడు. అయ్యో ! నే నిప్పుడేమి చేయఁగలదానను. యము ననుగమించి ప్రార్థించుటకంటె లెస్సయగుమార్గం బొందు గానరాకున్నది. కావున నో తల్లీ ! సావిత్రీ ! ఆపత్సముద్రమగ్నయై యున్న యీ దీను

రాలి కుయ్యాలించి నా జీవితేశ్వరుండైన సత్యవంతుని కళేబ
రంబున కెట్టి హానియు రాకుండఁ గాపాడుము. నే నిదే పోవు
చున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

(పిమ్మట యముఁడును, సావిత్రియుఁ బ్రవేశింతురు.)

సావి:— (ప్రాంజలియై) ఓ ధర్మరాజా! దీనబంధూ! దయాసింధూ!
సర్వంబెఱింగిన నీవే యిట్లుపదేశించి పోవుచున్న నా కెవ్వరు
దిక్కు. ఇదిగో! ఇటు వినుము.

శా. దూషింపంబడు సర్వమంగళములన్ దూరస్థురాలౌచుఁ దా
భూషింపంబడునే వితంతు వకటా! భూమండలంబందు నీ
వేషంబేను ధరించి పోఁగల నా వేశ్మంబునుం జేర సం
భాషింపం దొరకొన్న నెచ్చెలుల సహాస్యంబు లెట్లోర్తునన్.

మఱియు,

సీ. పతియేకదా! భువిఁ బ్రమదాజనంబుల
కామ్యార్థములు గూర్చు కల్పతరువు
పతియేకదా! భువి సతులకెల్లరకును
భూరిసంపదలిచ్చు పురుషుడు దొడుగు
పతియేకదా! భువిఁ బడఁతులమోహ సా
గరమును దాఁటించు గట్టి వుట్టి
పతియేకదా! భువి భామామణులకుఁ ద
త్త్వము నుపదేశించు దైవతముఁడు

గీ. కాంతుఁడే కద! స్త్రీల సద్గతులత్రోవ
నాథుఁడేకద! వెలఁదుల నాణెమరయ
భర్తయేకద! చెలువల ప్రాణమట్టి
మగఁడు లేనట్టి బ్రతుకేల? మగువకింక?

యము:— సావిత్రీ!

ఆ. వె. కోరుమొక్క వరము కోమలాంగిరో పతి!
భక్తిఁగాంచినంత బరము ముదము

నొందినాఁడ నిప్పు డొసఁగువాఁడను నీకు
విభుని జీవితమును విడచిపుచ్చి.

సావి:— పితృపతీ ! అట్లైన,

చ. అనిశము దానధర్మరతుఁడంచు జగంబునఁ బేరుఁగాంచి నాఁ
డనఘుఁడు సాళ్వదేశవిభుఁ డంధుఁడు శత్రులు పాఱఁదోల నీ
వనమున రాజ్యలక్ష్మిఁ బెడఁబాసి వసింపుచు నున్నవాఁడు స
జ్జనసుత లబ్ధచక్షునిగ సల్పుము సం గృపనేలుమా వెసన్.

యము:— అటులే యొనరించితి. నీ వింక రాకుము. (పోవుచుండును)

సావి:— (వెంబడించి) ఓ సమవర్తీ ! పతులవెంట సతులరుగుట కెట్టి యాటంకములును లేవని విందు. మదీయ విభుం డీ మీ చెంత నున్నంతవఱకేను విడిచి పోఁ జాలను.

యము:— (వెనుకకుఁ దిరిగి)

ఉ. పోవఁగ దుర్లభంబిఁకను ముద్దియ నిల్వుము ! ముందు ముందు నీ
వేవిధి దాఁటనోపుదువు యివ్వనభూముల శైలరాజి నెం
తే వడిఁబాఱు నేఱులను దెల్లము నీ విభుఁడింక రాఁడు పో
భావుక మీదినంబు నినుఁబాసె నికేటికిఁ గష్టమూనుటల్.

సావి:— ఓ దండధరా !

చ. స్మృతులితిహాసముల్ శ్రుతులుఁ జెప్పుచునుండుట నీ వెఱుంగవే!
పతియొకఁడా వడంతులకుఁ బ్రాణము దైవమటం చనారతం
బు తరణిపుత్త్రి ! న్యాయమె ? సుబుద్ధులు మాటికి మెత్తురేకటా !
పతి చనుచుండఁ బోదగదె భార్యసపర్యలొనర్ప వెంబడిన్.

యము:— సావిత్రీ ! నీ వాక్యంబుల కెంతయు సంతసించితి. సత్యవంతుని ప్రాణంబులుదక్క దక్కిన వరంబేదేని నొకటి కోరుమిచ్చెద.

సావి:- సమవర్తీ! ద్యుమత్సేనుండు విగతరాజ్యుండు గాన, మరల రాజ్యం బనుగ్రహింపుఁడు.

యము:- అటులే యొసంగితి. ఇఁక మీఁది తెరువగమ్యము. వెను కకు మరలి పొమ్ము. (అని పోవుచుండును.)

సావి:- (వెంబడించును)

యము:- (వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి) సావిత్రీ! రావలదు! రావలదు!! ఇదియే నాకును భూలోకంబునకుంగల సరిహద్దగుటం జేసి.

గీ. తీవ్రవేదనఁ గలిగించు తేళ్లగములు
బుస్సుబుస్సని ప్రేలెడు భుజగతతులు
కంటక పథంబు లసిపత్రకాననంబు
లవిగో! యెటులున్నవో చూడు! మబ్జనయన.

(పోవుచుండును)

సావి:-(వెంబడించుచు) మార్తాండతనూజా! ధర్మరాజా! పతిభక్తి బలోపేతనగు నన్నీ తేళ్లేమి చేయఁగలవు? పాములేమి చేయఁ గలవు? ఏల నన్నిట్లీవు భయపెట్టెదవు?

యము:-సావిత్రీ! నీ వింతటనుండియైనను వెనుకకు మరలిపొమ్ము. (పోవుచుండును)

సావి:-పతివ్రతలకు దుర్గమంబు లెందైనఁ గలవే? నీ వెఱుంగని ధర్మం బులుం గలవే? (పోవుచుండును)

యము:-(వెనుకకుఁ దిరిగి) సావిత్రీ! నీ భక్తి సాహసంబుల కెంతయు మదీయమనం బానంద భరితంబయ్యె. సత్యవంతుని ప్రాణం బులు దక్క నేదేని నింకొక వరంబుగోరు మిచ్చెద.

సావి:-పితృపతీ! మద్రదేశంబును బరిపాలించు మదీయ జనకుం డపుత్రకుండు గావున సుతశత లాభంబనుగ్రహింపుఁడు.

యము:-అటులనే యిచ్చితి. వెడలు మింక. నీవు రాఁదగదు. (పోవు చుండును)

సావి:—(వెంబడించుచుండును)

యము:—(వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి) ఏమీ! నే నిన్నివిధంబుల బోధించినను వినక నీ వెనుకకు వెంబడించుచుంటివి! ఇదిగో! ఏటు లున్నదో చూడు!

గీ. క్రొవ్వు, కేశస్సు, మూత్రము, కులిమి, మలము,
చీమిడియు, నశ్రువులు, పుసి, చెమట, నల్ల,
మెదడు, తెమడ నా ద్వాదశా మేధ్యములను
నిండి ప్రవహించు వైతరణీ స్రవంతి.

ఇట్టి హేయంబైన నదినిఁ గాంచి సమీపించుట యెంతకష్టమో దీనిఁ దాఁటుట కంతకన్న వేయిమడుంగు లెక్కుడు కష్టము. మఱియు,

గీ. ఉవిద! నిలునిల్లు మీ విటనుండి మాను
పొంగిపడి మీఁద రాఁగూడ దమ్మ యింక
నేమి వచియించినానని యెంచఁబోకు
నమ్మ నామాట వేదాక్షరమ్ము పొమ్మ.

(అని, నదిని దాఁటి పోవును)

సావి:—అయ్యో! యముండు సునాయాసంబుగ దాఁటిపోయె నేనిప్పు డీ వైతరణీనది నెట్లు దాఁటుదును? (అని కొంత తడవాలోచించి, కనులు మూసికొని)

గీ. దైవ సముఁడంచుఁ బతినాత్మఁ దలఁతునేని
శివుని యిల్లాలి నెప్పుఁ బూజింతునేని
సత్యమాధారమని నమ్ము సాధ్వినేని
దారియిడుఁ గాక నాకు వైతరణి నేఁడు.

(అని దాఁటి పోవును)

(తెరపడును)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

సావిత్రీ సత్యవంతీయము

పంచమాంకము

(యమలోక సమీపారణ్యములోని కిరువురు యమకింకరులును జీవుఁడును ప్రవేశింతురు)

జీవు:—(తనలో) దానమనక, ధర్మమనక, పుణ్యమనక, పాపమనక సంచరించిన నన్ను యముఁ డెంతగా శిక్షించునో కాని యిప్పు డీ యమదూతలు పెట్టు బాధలు మాత్ర మనుభవింపఁ జాల కున్నాను. వీరల కేమైన లంచంబు లిచ్చి తప్పించుకొను మార్గం బులుండిన యెడల బాగుండెడిది. నే నెంత మంది యుద్యోగు లకు లంచంబులిచ్చి వ్యాజ్యంబులలో నా కనుకూలంబుగనుండు నట్లు తీర్పులు వ్రాయించుకొనలేదు? అయ్యో! నే నిప్పుడేమి చేయుదును!

కింక:—రా! రా!! ఏమిల కీ గొడవ? (లాగుదురు)

జీవు:—కింకరులారా! మీ కొక నమస్కారము. నా కొమరునితో నొక్కమాట చెప్పి వచ్చెదను. నన్ను లాగకుఁడు. (అని, వెను కకు రెండడుగులువేసి) ఓరీ! నిర్భాగ్యదామోదరా! నిరక్షర కుక్షీ! మనము లోకుల కియ్యవలసిన వాని కే కాగితములును లేవు, మనకు రావలసినవాని కన్నింటికిఁ బత్రంబు లున్నవి. వాయిదాలు మట్టుకు జాగ్రత్తగాఁ జూచుకొనుచుండుము. ఎవరిని నమ్మినను నమ్మకపోయినను, ఊరిలోఁ గరణముగారిని మట్టుకొకకంటఁ గనిపెట్టియుండుము. పైకెంత మంచిగా మాట్లాడినను, ప్రక్కలోఁ ద్రాఁచై సంచరించును. పడమ టింటిలోఁ జల్లగుంజ ప్రక్కనఁ బాతిపెట్టిన రూపాయీల

కుండను మట్టు కప్పుడప్పుడు బయటికిఁ దీసి చూచుకొను చుండుము. లేనియెడల నెలుకలు తమ కన్నములగుండఁ బ్రక్కయింటి వానికిఁ జేర్చును. బ్రాహ్మణుల కొక్క దమ్మిడీయైనను నీయకుము.

కింక:— [లాగుదురు.]

జీవు:— లాగకుఁడు ! లాగకుఁడు !! [అని కూర్చుండును]

కింక:— లే ! లే !! [తన్నుదురు]

జీవు:— అయ్యో ! అయ్యో !! తన్నకుఁడు ! తన్నకుఁడు !! [అని పెద్దపెట్టున] ఓ రబ్బో ! ఓ రయ్యో !! ఓరి బాబో !!! ఈ యమదూతలు నన్ను హింసించుచున్నారు. రండరో ! [అని యేడ్చును]

కింక:— నీ విప్పు డేడ్చిన నేమి ప్రయోజనము ? ' చేసికొన్నవారికిఁ జేసికొన్నంత మహాదేవా ' యను నార్యోక్తి వినవా ! రా ! పోవుదము. [లాగుదురు]

(అంత ధర్ముఁడు ప్రవేశించి)

ధర్మ:—కింకరులారా ! వీని నిప్పుడేల యింతగా బాధించెదరు ! వీడెంత పిసినిగొట్టు వీనుఁగైనను, బ్రతికియున్న రోజులలోఁ బిడికెడు తోఁటకూర కాడలొక బ్రాహ్మణునకు బుద్ధిపూర్వకముగా దానముఁ జేసియున్నాఁడు. కావున వీనిని శ్రమపెట్టక తీసికొని పొండు.

జీవు:—(తనలో) పిడికెడు తోఁటకూరకాడలే నా కిప్పు డడ్డువడ, ధన ధాన్యాదు లొసంగిన వారి సంగతి నేమనిచెప్పఁ గలను !

కింక:—ధర్ముఁడా ! అటులే యొనర్చెదము. మే మిచ్చట నొకక్షణమైన నుండుటకు వలనువడదు. త్వరితగతిఁ బోవలసియున్నది.

ధర్మ:—అటులైన నే నిదే పోవుచున్నాఁడ (నిష్క్రమించును)

కింక:—(జీవునిఁ జూచి) నీ కా ధర్ముఁడే వచ్చి యడ్డుపడనిచో నీ పాట్లు

కుక్కలైనను బదులనివి కావు. రా! పోవుదము. (చేయిపట్టు కొందురు)

జీవు:—కింకరులారా! ఇదిగో! ఇటు వినుఁడు.

కింక:—మళ్ళీ మొదటికి వచ్చినావే? త్వరగాఁ దేల్చుము.

జీవు:—తేల్చవలసిన దేమున్నది!

గీ. కాలు దూతలు వాలుమ్మని కేలుబట్టి
లాగి దండించునప్పుడు వాగుచున్న
జీవునకుఁ దోడు నీడయై చేరినిలిచి
కాచునది వాని ధర్మ మొక్కటియె సుమ్ము.

అను 'నిగమోక్తి' ననుసరించని నే నిప్పు డేమిచేయఁగలను? మీ రేమిచేసినను సరే! మీ చరణదాసుఁడను. (అనినమస్కరించును)

కింక:—షరే! చాలుఁ జాలు నీ నక్కవినయములు. పోవుదమురా! (ఈడ్చుకొని పోవుదురు)

ఇది విష్కంభము.

[స్థలము: యమపురము. యముఁడును వెనుక సావిత్రియుఁ బ్రవేశింతురు]

యము:— (తనలో) ఆహా! ఏమి యీామె ప్రభావము! దుర్గమారణ్యంబులును, భూరిశైలంబులును, అసిపత్రవనంబులును, కంటకపథంబులును గడచివచ్చుటయేగాక, చివరకీవైతరణీమహానదినిగూడ ననాయాసముగా దాఁటి నాలోకముననే వచ్చినది. నే నిప్పుడీమెకు నా కింకరులను జూపించి భీతిఁ గలిగించెద.

సావి:- కృతాంతా !

ఆ. వె. ఏడు మాటలాడిరే నెట్టివారైన
బంధులగుదు రార్యవర్గమునకుఁ
గాన నేను మీకుఁ గడుసమీపస్థనౌ
బంధురాల దీర్ఘభాషణమున.

యము:- [విని విననట్లుగా నటించుచు] సావిత్రీ ! ఇటుచూడు.

సీ. పరకాంతలను బట్టి బాధించు నీచుల
కరములు గోడ్డళ్ళ నఱకువారు
కూటసాక్ష్యముఁజెప్పు కూళలనాలుకల్
గొనకొని కత్తులఁ గోయువారు
బ్రహ్మహత్యలఁజేయు పాపులగాత్రముల్
చేబాడిసలఁబూని చెక్కువారు
ఇచ్చెద రమ్మని యీని కుత్సితుల, గొం
తులు గట్టిగాఁ బట్టి నులుమువారు
గీ. పశువులకు మందుపెట్టిన పామరులను
గొంపలకు నిప్పుపెట్టిన తెంపరులను
బట్టి తలక్రిందుగా ముండ్ల చెట్లులకును
వ్రేలగట్టెడు మద్భట శ్రేణిఁ జూడు.

మఱియు,

గీ. అంధకూపంబు, సారమేయాదనంబు
కాలసూత్రంబు, తప్తోర్మి, కోలముఖము
వజ్రకంటక శాల్మలి ప్రాణ రోధ
మాదిగాఁగల నరకంబు లవిగో చూడు !

నీ విట్టి భయంకర లోకంబున నుండఁదగవు. గాన పైకంబ చనుము. నేను మదీయాస్థానమునకుఁ బోయెదను.
(అని పోవును)

[తెరపడును]

ద్వితీయరంగము

(యముని యాస్థాన మంటపము. యముఁడు, చిత్రగుప్తుఁడు సింహాసనాసీనులై యుందురు)

[తెర యెత్తఁబడును]

యము:- చిత్రగుప్తా ! ఈదినంబున విచారింపవలసిన జీవులను గింకరులిచ్చటికిఁ దోడ్కొనివచ్చినారా !

చిత్ర:- చిత్తము. (కింకరులను జూచి) కింకరులారా ! మీరా జీవుల నిటు తీసికొనిరండు.

కింక:- [కొందఱు జీవులను దీసికొనివచ్చి నిలువఁ బెట్టుదురు.]

చిత్ర:- (లేచి) ధర్మరాజా ! ఇటు వినుఁడు. (జీవులను జూపించి)

చ. గొఱియలఁ బందిపిల్లలను గోళ్లను మేఁకల దున్నపోతులం
బోరిఁబోరిఁ బట్టితెచ్చి మనుఁ బ్రోవుమటంచును ముద్పుగట్టి యు
న్గుతి నిగుడించి దేవతలకుం బలియిచ్చిన పాపకర్ము లీ
యఱువదిమందికిం దగినయట్టుల శిక్షవిధింప వేఁడెదన్.

యము:- కింకరులారా ! వీరల నిరయంబునకుం దోడ్కొని పోయి కంఠంబులు ఖడ్గంబులచే ఖండించి తద్రక్తంబు మీ రిచ్చ వచ్చిన విధంబునఁ బానము సేయుఁడు.

కింక:- చిత్తము (అని జీవులతో నిష్క్రమించి తిరిగి జీవులతోఁ బ్రవేశింతురు.)

చిత్ర:- దేవా ! (జీవులను జూపించి)

గీ. అగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లాడినట్టి సతిని
వీడి వేశ్యను మరగినవాఁడు వీఁడు
మగనిఁ గాదని పెక్కండ్ర మగల మరగి
పెంకితనమునఁ దిరిగె నీ యంకులాఁడి.

యము:—కింకరులారా! వీర లిద్దరిని గొరడాలతో మోదుచుఁ దీసి కొనిపోయి వహ్నితప్తంబులగు నుక్కు ప్రతిమల నాలింగనము సేయునట్లు చేయుఁడు.

కింక:—చిత్తము. [జీవులతో నిష్క్రమించి తిరిగి జీవులతోఁ బ్రవేశింతురు]

చిత్ర:—దేవా! [జీవులను జూపించి]

గీ. అతిథు లభ్యాగతులు రాఁగ నన్నమిడక
తలుపులు బిగించి భుజియించు తులువవీఁడు
తల్లి దండ్రులకును విప్రపతికిఁ గీడు
సల్పి చరియించినట్టి ముష్కరుఁడు వీఁడు.

యము:—కింకరులారా! మొదటి వానిని క్రిమిభోజనంబను నరకంబునఁ బదివేలయేండ్లుంచుఁడు. రెండవవానిని గాలసూత్రంబను నరకంబునఁ బశురోమ సంఖ్యగల వర్షంబులుంచుఁడు.

కింక:—చిత్తము. (జీవులతో నిష్క్రమించి తిరిగి యొక స్త్రీ జీవితోఁ బ్రవేశింతురు)

చిత్ర:—దేవా! (స్త్రీ జీవిని జూపించి)

ఉ. ఉన్నవి లేకయున్నవియు నుమ్మలికించుచుఁ బుత్త్రితోడఁ దా
నన్నియుఁ గోపమెక్కనటులాడి కరంబులఁ జాచి కోడలిం
దన్నుల పాలు చేయుచు విధాతను దూఱుచు మాటిమాటి కెం
తెన్నియొ ఘోరకృత్యముల నీపెయొనర్చిన దేమి చెప్పనౌ.

యము:—కింకరులారా! ఈ పాపురాలిని దుర్జనభర్జనలచే నలయించుచు దామిస్రంబను నరకంబునఁ బెక్కువేల వర్షంబు లుంచుఁడు.

కింక:—చిత్తము. (స్త్రీజీవితో నిష్క్రమించి తిరిగి యొక పురుషజీవితోఁ బ్రవేశింతురు)

చిత్ర:—దేవా! :— (అని జీవుని జూపించి)

గీ. గుళ్లు వాహనశాలలు గోపురములుఁ
బుస్తకాగారములు, సత్త్రములుఁ దటాక

ములు, వనములు, బావులను శిథిలపఱచియుఁ
గాఁవులను సేకుపించిన కరణమితఁడు.

యము:—కింకరులారా! వీని మేని చర్మంబు లొలిచియుఁ బండ్లూడఁ గొట్టియుఁ గన్నులూడఁ బెఱికియుఁ దీసికొనిపోయి కుంభీపాకం బను నరకంబునంగల తప్తతైల ఘటంబులలో ముంచుఁడు.

కింక:— చిత్తము. (జీవులతో నిష్క్రమించి తిరిగి మరికొందఱు స్త్రీ పురుష జీవులతోఁ బ్రవేశింతురు)

చిత్ర:—దేవా! (ఒక్కొక్కరిఁ జూపుచు)

సీ. కన్నకుమారున కన్నంబులో నాభి
కలిపిపెట్టిన యట్టి కఠినురాలు
సవతి పుత్త్రుని బట్టి జంపి మాంసము వండి
భర్తకుంబెట్టిన పాపురాలు
పంక్తిభేదముఁజేసి వారివారికే ముందు
వడ్డించునట్టి దౌర్భాగ్యురాలు
మగని వశ్యునిఁజేయ మందు మూత్రంబులో
నూఱిపెట్టినయట్టి ధీరురాలు
గీ॥ స్త్రీల బలిమిని జెఱగొన్న చెనఁటివీఁడు
భార్య నూరక కొట్టిన పాపివీఁడు
బంగరము దొంగిలించిన దొంగవీఁడు
గురువునకు నామమిడిన ముష్కరుఁడు వీఁడు.

యము:— కింకరులారా! ఈ నలువురు స్త్రీలను మహారౌరవంబను నరకంబున శతసహస్రవర్షంబు లుంచుఁడు. ఈ నలువురు పురుషులను నవీచీ యను నరకంబునఁ బదివేల సంవత్సరంబు లుంచుఁడు.

కింక:— చిత్తము. (జీవులతో నిష్క్రమింతురు)

యము:- చిత్రగుప్తా! ఈ దినంబున విచారింపవలసినవా రింకెవరైన నుండిరా!

చిత్ర:- దేవా! ఇం కెవ్వరును లేరు. సెలవు. [నిష్క్రమించును]

[అంత సావిత్రి ప్రవేశించును.]

సావి:- [యముని జూచి] సమవర్తీ! సమస్త జీవులయందును సమబుద్ధిగలవాఁడ వగుటంజేసి సమవర్తి యను నామంబునఁ బిలువంబడు చుంటివి. నాయందుఁ గరుణవహించి మత్పతి ప్రాణంబులొసంగి నన్నుం బుత్తెంచుము.

యము:-సావిత్రీ! ఇంకను నీ మగనిపై నాసపెట్టుకొనియే యుంటివా! అది యెంతయుఁ గలలోని వార్త. ఇదివఱ కిచ్చిన వరత్రయంబుతోఁ దృప్తినొంది మరలుము.

సావి:-ధర్మరాజా! నే నెన్నివిధంబుల వేఁడినను, వినక పెడచెవిని బెట్టుచు నీపట్టుమాత్రము విడువకుంటివి. ఇదిగో! ఇటువినుము. మానభంగ మొనరింపఁగా నెంచి యేతెంచిన బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల,ననసూయాదేవితన పాతివ్రత్యమహిమంబుచేఁ బసిబాలురంజేసి తొట్టియలోఁ బరుండబెట్టి జోలపాడిన సంగతి నెఱుంగవా! మోహాంధకారంబునఁదన్ను ముట్టవచ్చిన కిరాతుని దమయంతీదేవి భస్మమగునట్లు శపించిన సంగతి మఱచితివా! విశ్వామిత్ర ప్రేరేపితమగు కారుచిచ్చును చంద్రమతీదేవి తన పాతివ్రత్య మహిమంబుచేఁ జల్లారునట్లొనర్చిన సంగతి జ్ఞప్తికి లేదా! మాండవ్య మహాముని తన నాథుని శిరంబు సూర్యోదయంబగుసరికి సహస్రభిన్నంబులై భూమిం బడుఁగాక యని శపింపఁగా సూర్యుం డుదయింపకుండునట్లొనర్చిన సత్యవతీదేవి ప్రభావంబును మఱచితివా! పతివ్రతలనఁగా నేమిగాఁదలంచు చుంటివి!

యము:-(సింహాసనమునుండి దిగి గజగజవణకుచు హీనస్వరముతో) నీ విభునిమాత్రము నీవు వడయఁజాలవు.

సావి:-(కఠినముగా) ఏమీ! నావిభుని నేను బడయఁజాలనా ! ఎంత కర్ణకఠోరముగా బలుకుచుంటివి ! సూర్యనందనా ! శమనా ! ఈ నా కడసారి పలుకులు చక్కఁగా నాలకించుము పతిభక్తి పరాయణనగు నాకీ పతివియోగంబు దప్పదేని బ్రహ్మ సృష్టియొనర్పఁ గలఁడా! సూర్య చంద్రులు సంచరింపఁగలరా! నక్షత్రంబులు ప్రకాశింపఁగలవా! చతుర్దశ భువనంబు లుండఁ గలవా! అగ్ని ప్రజ్వలింపఁగలఁడా! వాయువు వీవఁగలఁడా! నీ వీ సింహాసనంబునఁ గూరుచుండి జీవులను విచారింపఁగలవా! కాలచక్ర మొకచుట్టయినను తిరుగఁగలదా ! నదులు ప్రవహింపఁగలవా! [అని కొంచెముండి] పితృపతీ ! నీ వింతట నైనను నా విభుని నా కొసంగి నన్ను సంతోషపెట్టుము. లేదేని యిదిగో! యిటుపడుదును. [అని ప్రమోహాయనఁబోవును]

యము:- [మహా భయముతో]సావిత్రీ ! సావిత్రీ !! తొందర పడకుము ! తొందరపడకుము !! నీ యిచ్చవచ్చిన వరం బేదైనఁ గోరుమిచ్చెద.

సావి:- ధర్మరాజా ! ఇంతకు మున్ను మీరు సత్యవంతుని జీవితమును దక్క నేదేని నొక వరంబుగోరు మిచ్చెదనని చెప్పుచూ వచ్చితిరి. ఇప్పుడది లేదు. కావున నా కా వరం బనుగ్రహింపుఁడు.

యము:- ఓ పరమపతివ్రతాశిరోమణీ ! సావిత్రీ !

గీ. కొనుమిదే నీకు నొసఁగితిఁ గూర్మిమగని
బ్రతుకునింకఁ జతుశ్శతాబ్దములు వీఁడు
క్రమముగాఁ గాంచు నూర్వురు విమలయశుల
శూరులనఁదగు పుత్త్రుల సుదతి పొమ్ము.

ఇదిగో ! కన్నులు మూసికొనుము. రెప్పపాటు కాలములో నీ విభుశరీర మున్నచోటికిఁ జేరఁ గలవు.

సావి:- [కన్నులు మూసికొనును]

(తెరపడును)

తృతీయరంగము

(సావిత్రి సత్యవంతుని శిరంబును దన తొడపైని నిడుకొని కూర్చుండి యుండును) (తెర యెత్తఁబడును)

సత్యః—(అటు నిటు పొరలును)

సావిః—ఆహా! ఇప్పటికిఁ గదా నేను ధన్యురాలనైతిని.

సత్యః—(బలవంతముగాఁ గన్నులు విప్పి చూచును)

సావిః—హృదయేశ్వరా! హృదయేశ్వరా!! (అని పిలుచును)

సత్యః—అబ్బా! అబ్బా!! ఎట్టి యిక్కట్టుల పాలైతిని. (అని లేచి, సావిత్రిం జూచి) హృదయేశ్వరీ! యమపాశ బద్ధుండనైన నే నెట్లు తిరుగ బ్రతుకఁగలిగితి!

సావిః—జీవితేశ్వరా! మీకా విషయంబు సవిస్తరముగా నెఱింగింతు. మీరు కడు బడలి యుంటిరి. ఈ రేయి యిచ్చటఁ గడపి రేపేఁగుదము. కొంతతడ విచ్చట విశ్రమింపుఁడు.

సత్యః—సతీమణీ! ఇప్పుడర్ధరాత్రమైనది. నాతలిదండ్రులెంతగా మన లను గూర్చి విలపించుచుండిరో! మన మిప్పు డాలస్యము చేయక యాశ్రమంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

[నిష్క్రమింతురు] [తెరపడును]

తురీయరంగము

[స్థలము—పర్ణశాల, భానుమతీ ద్యుమత్సేనులు] [తెరయెత్తఁబడును]

ద్యుమః—[తనలో] హా! పుత్త్రీ! విరోధిలతాలవిత్రా!

ఉ. నిద్దుర లేచినంతటనె నీవు సపర్య లొనర్ప నుందువో
ముద్దుల పుత్త్రుఁడా! విపిన భూముల నీ విధి నిన్నినాళ్ళు మా

యుద్ధజితోసమీపవెగడ యిక్కట్టులం బడుచుంటి వన్న ! యీ
ప్రొద్దు నిశీథియైనను మమున్ గనఁజేరవ దేమికోపమా !

(భార్యవంకఁ జూచి) హృదయేశ్వరీ ! కొడుకును, కోడలు నీ దినంబున నింతవఱకుఁ బర్ణశాలకుఁ జేరరైరి. కోడలిప్పటికి భుజించి నాలుగు దినంబు లగుటంజేసి యేమైన విపత్తు సంభవించి యుండెనా ! లేక భగవంతుండు నాకీ దృష్టి ప్రసాదించి నన్నేమైనఁ బరీక్ష యొనర్ప సంకల్పించి యుండెనా ! యని నామనంబునకు సందియంబు గలుగు చున్నది.

భాను:- హృదయేశ్వరా ! కడు ముదుసలులమైన మనలఁబాసి యొక నిముసమైన నుండని కొడుకును, కోడలు నింత వఱకు రాకుండుటను జూడ నేదో ముప్పు వాటిల్లి యుండుననియే నాకును దోఁచుచున్నది. లేనిచో నేటికి రారు !

ద్యుమ:- హా పుత్రా ! సత్యవంతా ! [అని దిక్కులుపరికించి] ఏమీ! ఎటు చూచినను వచ్చుచున్నట్లు కాన్పింపదు. అయినను, నే నిట్లు ప్రశ్నించి చూచెద.

సీ. సంయమీశ్వరులార ! సత్యవంతుని జాడ
తెలిసిన నొక్కింత తెలుపరాదె !
శైలబృందములార ! సత్యవంతుని జాడ
తెలిసిన నొక్కింత తెలుపరాదె !
సకల వృక్షములార ! సత్యవంతుని జాడ
తెలిసిన నొక్కింత తెలుపరాదె !
సరసీగణములార ! సత్యవంతుని జాడ
తెలిసిన నొక్కింత తెలుపరాదె !

గీ. శారికా కీర బర్హిణ చక్రవాక
బక కపోత పారావత పంకులార !

నేఁడు మా సత్యవంతుని జాడమీకుఁ
దెలిసి యుండిన నెక్కింత తెలుపరాదె ?

హా ! తండ్రీ ! జగన్మోహనాకారా ! కదల మెదల లేని కడు ముదుసలుల మైన మమ్ము నీ యరణ్యంబున డించిపోయి తివే ! నా మొఱాలకించిన వా రొక్క_రైనను లేరే ! ఓ సర్వ రక్షకా ! నీవేదిక్కు ! నీవే తోడు ! నీవేనీడ ! (అని నివ్వెఱ పడి చూచుచుండును.)

(అంత సావిత్రీ సత్యవంతులు ప్రవేశింతురు.)

ద్యుమ:- (సత్యవంతుని కౌఁగిలించుకొని) నాయనా ! సత్యవంతా ! ఇంత ప్రొద్దుపోవుదనుక వనంబులో నేమిసేయు చుంటిరి !

సత్య:- తండ్రీ ! పండ్లును, దర్భలును గోసి యొక్క_చో భద్రపఱచి కాష్ఠంబుల భేదించు నెడం గలిగిన శిరోవేదనంబునకు నిలువలేక వృక్షమ్మిపైఁ గొంచెము సేపు విశ్రమించితినో లేదో కాని యముం డప్పటి కప్పుడు నన్నుం దన పాశబద్ధునిం జేసెను.

ద్యుమ:- (ఆశ్చర్యముతో) నాయనా ! సత్యవంతా ! అట్టి నీ వెట్లు మగుడ రాఁగలిగితివి ?

సత్య:- తండ్రీ ! మీ కా విషయంబు మీ కోడలు సవిస్తరంబుగా జెప్పఁ గలదు.

సావి:- మామగారూ ! ఇటు వినుఁడు. మీ తనయున కీ దినంబున మరణంబు సంభవించునని నారదమహర్షి మున్ను నా కెఱిం గించుటం జేసి నే నీ దినంబున నీతని నెడబాసి యుండరాదని తలంచి మీ యనుజ్ఞ వడసి యీయనతో వనంబున కరిగితిని. అచ్చట మే మిరువురము కొంత తడవు వనవిశేషంబులఁ జూచుచుఁ బ్రొద్దుపుచ్చి, తిరిగి పర్ణశాలకు బయలుదేఱు సమయంబున, యముండు సనుదెంచి మీ కుమారుని ప్రాణంబు లం గొని దక్షిణాభిముఖుండై పోవుచుండెను. అప్పుడు నేను

యము ననుగమించుచు ననేకవిధములఁ బ్రార్థింప, నతఁడెట్టకేలకు దయార్ద్రహృదయుండై నాకు నాలుగువరంబులనుగ్రహించె.

ద్యు:— (ఆతురతతో) తల్లీ ! ఆ వరంబు లెయ్యవి ?

సావి:— మహాభాగా ! ఒక వరంబున నీతఁడు బ్రదికియుండయ్యె. రెండు వరంబులు, మీకుఁ బోయినదృష్టియు, నపహృతరాజ్యంబును బ్రాప్తించుటకు హేతువులయ్యె, నొకవరంబు మదీయజనకునకు నతిశత లాభంబు గలుగుటకుం గారణంబయ్యె.

ద్యుమ:— (మహానందముతో) తల్లీ ! సావిత్రీ !

గీ. వివిధ విధములఁ గష్టించి పితృపతిని ను
తించి సాళ్వరాట్కులమంతరించకుండఁ
బుడమిఁ బునరుద్ధరించిన పూజ్యురాల
వమ్మ నీ కథ కీర్తనీయము ధరిత్రి.

సత్య:— హృదయేశ్వరీ ! ఎట్టి ధీరురాలవు ! ని న్నేమని కొనియాడుదును.

సీ. మునిదారతోనైన ముచ్చటించని నీవు
యమునితో నెట్లు మాట్లాడి నావు !
నలుసు కాలికిసోక నడువనేరని నీవు
ముండ్లత్రోవల నెట్లు పోయినావు ?
నిష్కుటంబులఁ జూచి నివ్వెఱపడెడు నీ
వసిపత్రవనము నెట్లఱసినావు !
కాసారములుగాంచి కడుభీతిపడు నీవు
తద్వైతరణి నెట్లు దాఁటినావు !
గీ. భీకరాకార తీవ్ర దంష్ట్రాకరాళ
కాలజీమూత సన్నిభగాత్ర, కాల
పాశ దండధరోద్దండ పాణులైన
కాలుదూతల నీ వెట్లుగాంచినావు.

(అంత, సుబుద్ధి ప్రవేశించును)

సుబుద్ధి:— ద్యుమత్సేనమహారాజా! నమస్కృతులు.

ద్యుమ:— సచివాగ్రేసరా! సుబుద్ధీ! (అని కౌఁగిలించుకొని) ఎంత కాల మెంతకాలమునకు మరల నిన్నుంగాంచి సంతసించు భాగ్యంబు లభియించినది. తండ్రీ! నీవేమికార్యార్థివైవచ్చితివి?

సుబు:— దేవా! ఇటు వినుఁడు. తమ ప్రత్యర్థియైన విజయసింహుని పరిపాలనంబునకెంతయుఁ గినిసి ప్రజలాతని శాసనంబుల నుల్లంఘించుటఁజేసి చేయునదిలేక యతఁడు నిన్నటిరాత్రి సకుటుంబముగా నెచ్చటికో పాఱిపోయెను. దానంజేసి ప్రజలెల్లరు రాజ్యపాలనం బొనర్చుటకు మిమ్ముం దోడ్కొని రమ్మని నన్నుం బుత్తెంచియున్నారు. భద్రగజంబును దీసికొనివచ్చి సేనానులిందే యున్నవారు, గావున తమరు సకుటుంబముగా సత్వరము బయలుదేఱి రావలయునని ప్రార్థించు చున్నాఁడను.

ద్యుమ:— మంచిది. అటులే పోవుదము. ఇంకఁ గావలసినదేమి!

సత్య:— గీ. కలహములుమాని న్యాయమార్గమునరాజు
లుర్విఁ బరిపాలనముసేయు చుండ్రుగాతఁ
బరమ సుచరిత్ర సావిత్రి వనితవోలె
ప్రేమ భర్తల స్త్రీలు సేవింత్రుగాత!

సుబు:— తథాస్తు! (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము — సంపూర్ణము.

గద్యము:

ఇది శ్రీ వంటముక్కల వంశపయఃపారావారరాకాసుధాకర గౌతమ గోత్రాపస్తంబసూత్ర లక్ష్మీకాంతయామాత్య జ్యేష్ఠ పుత్ర వేంకటజానకీరామశర్మాభిధేయ ప్రణీతంబైన సావిత్రీ సత్యవంతీయ నాటకము సంపూర్ణము.

శుద్ధపత్రి

పుట.	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
4	3	పరిమిళ్	పరిమళ్
5	16	దవనము	దీవనము
	18	నాకోము	అకోము
6	20	మహార్ణ	మహార్ణ
	21	కిరణి	కిరణీ
11	26	ప్యాంబువక	ప్యారబునఁగ
	27	దారా	దార
12	20	ప్రాయము	పాయము
13	11	నామంబున	నా మనంబున
16	14	కలద ?	కలదే ?
22	22	భక్షించుటె	భక్షించుచె
24	27	శాకూ	శాఖా
29	6	గూఢను	కూఢను
	18	నీరాల	యీబాల
31	5	ప్రథితన్మృగ	ప్రకృతిసిద్ధ
35	18	సంకడింద్రకా	సంకడింద్రకో
38	23	గలద	గదల
41	6	కుమార్తె	కొమార్తె
45	2	వల్కలాజిన ధారిమై	వల్కలాంబర ధారిణినై
48	5	(అంతటు నిర్వ్యామింతుటు)	(నిర్వ్యామింతుటు)
	7	వల్కలాజిన ధారిమై	వల్కలాంబర ధారిమై
50	18	వెలుంకగ	వెలుంగక
55	21	శిరోవేద	శిరోవేదన
57	5	లిండ్లచే	లిండ్లకే
63	8	ఎట్టికేలకు	ఎట్టకేలకు
	19	వెనోక	వేనోక్క
64	8	దమమంతి	దమయంతి
	21	ప్రతివ్రతా	పతివ్రతా
65	6	కుమార్తెను సావిత్రిమను చేరఁబడుగ	కొమార్తెను సావిత్రియను పేరఁబరఁగు
78	6	సమవర్తి	సమవర్తి
79	9	చుట్టుయిన	చుట్టయిన
	17	చెప్పుమా	చెప్పుచు

ముద్రణస్ఖాలిత్యములలోని రేఫ ఱకార పరస్పరాదేశములు అర్ధానుస్వార న్యూనాధికములు విడిచి ముఖ్యమైనవి మాత్రమే సవరింపఁబడినవి.

పుట.	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
41	1	దర్శమునకే	దర్శనమునకే
42	22	చేయుంచు	చేయించు
64	23	ధారా	ధరా

	తప్పు	ఒప్పు
గురుస్తుతిలో	యనఘు	యనఘు
ప్రశంసలో	విహితులు	హితులు
విజ్ఞప్తిలో	సుమార్పిటికి	సుమారిప్పటికి

ప్రాప్తిస్థానము :

కుంటముక్కల వేంకట జానకీరామశర్మ

పెనుగుదురుపాడు

వలివేరు పోస్టు • (వయా) తెనాలి